

Ohjeita kirjallisuuden opinnäytetöihin

Hanna-Leena Nissilä, Jussi Ojajarvi & työryhmä
Oulun yliopiston kirjallisuuden oppiaine (versio D, 2019)

Sisällys

1	Saatesanat	3
2	Tutkielman tekemisen ja kirjoittamisen vaiheistus	5
2.1	Tutkimusaiheen valinta	5
2.2	Tutkimusongelma on kysymys aineistolle	6
2.3	Kohti ideapaperia ja tutkimussuunnitelmaa	7
2.4	Varsinaisen työn rakentaminen ja kirjoitusprosessi	8
3	Mitä on kirjallisuudentutkimuksen etiikka?	12
4	Tieteellinen kielenkäyttö ja kysymys pyrkimyksestä objektiivisuuteen	14
5	Tutkielman rakenne	17
5.1	Otsikko ja nimiösivu	17
5.2	Tiivistelmä	18
5.3	Sisällysluettelo	19
5.4	Johdanto	19
5.5	Menetelmällinen osio (teoriaosio, kontekstualisoiva osio)	21
5.6	Teoreettisista lähtökohdista analyysiin	22
5.7	Päätäntö	23
5.8	Lähdeluettelo	24
5.9	Liitteet	24
6	Lähteet	25
6.1	Lähteiden löytäminen	25
6.2	Lähteiden käyttämisen tekniikkaa	29
6.2.1	Omien ja toisten ajatusten erottaminen toisistaan	29
6.2.2	Typografisista tavoista ja lainaamisesta	29
6.2.3	Vieraskielisestä ja käännetystä kirjallisuudesta	31
6.2.4	Sisä- eli sulkuviite	32
6.2.5	Ala- tai loppuviitteet	34
6.2.6	Lähteiden käyttämisen mieli ja strategia	35
6.2.7	Viittemerkintöjen erityistapauksia	37
6.3	Lähdeluettelo ja sen ryhmittely	40
6.3.1	Lähdeluettelomalli	41
6.3.2	Painetut lähteet	44
6.3.3	Painamattomat lähteet	47
6.3.4	Digitaaliset lähteet	48
7	Ulkoasu	52
8	Gradun viimeistely ja jättäminen – sekä jokunen HUOM	54
9	Arviointiperusteet	56
	Lähteet	58

1 Saatesanat

Tämä opas ohjeistaa kirjallisuuden oppialan tieteelliseen opinnäytetyön tekemiseen. Tarkoituksena on antaa selkeä ja mielekäs ohjeisto niistä tutkielman tekemisen peruseriaatteista ja muotoseikoista, joita Oulun yliopiston kirjallisuuden opinnäytteissä noudatetaan. Samoilta peruseriaatteilta ja käytänteiltä rakentuvat muutkin tieteellisen kirjoittamisen lajit tutkimussuunnitelmasta apurahahakemukseen, konferenssiesitykseen, abstraktiin tai tieteelliseen artikkeliin. Oppaassa keskitytään pro gradu -tutkielman tekemiseen, mutta ohjeet soveltuvat pääsääntöisesti myös kandidityöhön.

Eri oppiaineissa sovelletaan muotoseikoiltaan erilaisia tieteellisen kirjoittamisen ohjeistoja, ja kirjallisuustieteen sisälläkin käytännöt vaihtelevat jonkin verran – tämän huomaa, kun vertailee alan kotimaisia ja ulkomaisia julkaisuja. Olennaista on, että valittua käytäntöä noudatetaan johdonmukaisesti läpi työn. Tieteellisen esitystavan tavanmukaisuus on myös tarkoituksenmukaista: se helpottaa tiedeyhteisön kommunikaatiota. Kirjoittajan on aina mukautuminen myös kulloisenkin julkaisualustan traditioihin ja sen toimittajien vaatimuksiin; tämän tulee huomaamaan se, ken kirjoittaa artikkeligradun tai julkaisee tutkimuksiaan artikkeleina.

Käsillä olevaan oppaaseen on kerrostunut aiempia Oulun yliopiston kirjallisuuden oppiaineen ohjeistuksia, mutta ohjeistusta on uudistettu perinpohjaisesti. Opas on saanut innoitusta myös muiden yliopistollisten kirjallisuusaineiden graduoppaista, mm. Markku ja Maria Ihosen Tampereen yliopiston kirjallisuusaineisiin tekemästä *Kirjallisuuden opinnäyteoppaasta* (2005). Muotoseikkojen osalta opas seuraa paljolti Kirjallisuudentutkijain Seuran tieteellisen aikakauslehden [Avaimen kirjoittajaohjeita](#), joista osa käytännön esimerkeistä on poimittu (ja joita oppiaineen toimijat ovat osaltaan myös olleet *Avaimelle* muotoilemassa).

Etenkin graduntekijälle voi olla inspiroivaa ja kannustavaa lueskella tutkielmanteko-oppaita. Tutkielman tekemisen perusteisiin ohjaa muun muassa Sirkka Hirsijärven, Pirkko Remeksen ja Paula Sajavaaran *Tutki ja kirjoita* (15. uudistettu painos 2014). Gradun kirjoittamista tarkastellaan esimerkiksi Kinnusen ja Löytyn kirjassa *Iso Gee* (1999), Juha T. Hakalan *Uudessa graduoppaassa* (2009) sekä Antti Kariston ja Ullamaija Seppälän oppaassa *Maukas gradu* (2004). Tieteellistä kirjoittamista yleisemmin käsitellään Merja Kinnusen ja Olli Löytyn toimittamassa teoksessa *Tieteellinen kirjoittaminen* (2002). Mallia kirjallisuuden alan tutkimusentekemiseen ja tieteelliseen ilmaisuun kannattaa ottaa *Avain*-lehden [artikkeleista](#) sekä oppiaineessa tehdyistä tutkimuksista – niin huolellisista graduista kuin väitöskirjatöistäkin; niitä löytyy sähköisessä muodossa [yliopiston Jultika-tietokannasta](#).

Oppaista ja erilaisista perehdyttävistä kursseista on paljon apua, mutta kaikinpuolista ohjeistoa on mahdoton laatia. Tieteelliseen kirjoittamiseen sisältyy paljon hiljaista tietoa, jonka sisäistää aikaa myöten, soveltamalla ohjeita käytännössä: kirjoittamalla, antamalla tekstinsä muiden arvioitavaksi, ottamalla vastaan palautetta, oppimalla muiden tutkimuksista

– ja kirjoittamalla uudelleen ja uudelleen. Viisainta on edetä tyvestä puuhun, aloittaa kärsivällisesti perusasioista. Vasta kun hallitsee konventiot, niitä voi ryhtyä kyseenalaistamaan (jos sellaiseen vielä tuntee halua).

Toivomme opinnäytetyön tekemiseesi luovaa mieltä, oppimisen, ajattelemisen ja kirjoittamisen iloa, pyrkimystä ajatella asioita perusteellisesti, uskallusta laittaa piste ja armollisuutta hyväksyä valmiissa keskeneräisyyttä.

Oulussa 24.8.2015

Hanna-Leena Nissilä ja Jussi Ojajärvi

Versio D päivitetty 8.9.2019

Jussi Ojajärvi

2 Tutkielman tekemisen ja kirjoittamisen vaiheistus

Tutkimuksen tekeminen on luovaa työtä, joka karkeasti kuvattuna koostuu tutkimuksen **suunnittelusta**, aiheeseen **perehtymisestä** ja tutkimuksen **toteuttamisesta**.

Kirjallisuudentutkija löytää itsensä tekstien ääreltä kynä kädessään: hänen tutkimustyönsä koostuu lukemisesta, uudelleen lukemisesta, ajattelemisesta ja kirjoittamisesta, mieluusti myös keskusteluista. Nämä kaikki limittyvät ja kietoutuvat toisiinsa, välillä tekeminen painottuu enemmän tarkkalukemiseen, välillä taas kirjoittamiseen.

Internetistä löytyvä [Kirjoittajan ABC-kortti -sivusto](#) (2006) jakaa kirjoittamisprosessin kuuteen vaiheeseen. Ensimmäisenä on **valmistautumisvaihe**, joka on aiheen päättämistä ja ideointia. Seuraavaksi siirrytään **luonnoksen tekemisvaiheeseen** eli aletaan tuottaa tekstiä. Käsikirjoituksen ollessa hahmollaan alkaa **muokkausvaihe**, jossa korjataan ja täsmennetään tekstiä ja sanontaa myös kieltä huoltamalla. **Viimeistelyvaiheessa** tarkistetaan oikeinkirjoitus ja muotoseikat ja **oikolukuvaiheessa** lähes valmis tekstikokonaisuus tarkistetaan huolella läpi. Viimeisessä vaiheessa teksti **julkistetaan**. Vaiheista monet ovat käytännössä osin limittäisiä, ja oikeakielisyydestä sekä oikeasta lähdeviittaustekniikasta kannattaa pitää huolta alusta asti – näin myöhemmäksi jää vähemmän korjattavaa.

2.1 Tutkimusaiheen valinta

Tutkimusenteko vaatii sitoutumista ja työtä. Onkin tärkeää, että sitä motivoi henkilökohtainen kiinnostus valittuun aihepiiriin. Kiinnostus voi kohdistua tietyn kirjailijan teokseen tai johonkin teosjoukkoon, tiettyyn kulttuuriseen ilmiöön (esim. pohjoinen identiteetti) tai vaikkapa johonkin kirjallisuusteoreettiseen kysymykseen (esim. metafora). Nämä muotoilut ovat kuitenkin vielä liian väljiä varsinaiseksi tutkimusaiheeksi.

Varsinainen tutkimusaihe täytyy rajata ja täsmentää – mielellään yhdessä ohjaajan kanssa. Rajaus tarkoittaa aiheen mitoittamista sopivan kokoiseksi. Ei ole mielekäästä ottaa kandi- tai gradutyön aiheeksi Hannu Raittilan koko tuotantoa tai suomalaisen kirjallisuuskritiikin kehitystä 1900-luvulta tähän päivään. Sen sijaan toteuttamiskelpoinen aihe voisi olla vaikkapa ”Raamatulliset viitteet Hannu Raittilan romaanissa *Ei minulta mitään puutu*”. Mahdollinen saattaisi olla myös ”Kirjallisuuskritiikin muutos *Kalevassa* 1990–2010-luvulla” – tarkemmin valikoituja esimerkkivuosia ja osakysymyksiä tutkimalla.

Rajauksessa on kiinnitettävä huomiota siihen, onko tutkimusasetelma mahdollista toteuttaa valitun aineiston avulla. Onko aineisto liian laaja hallittavaksi? Onko se riittävän edustava? Voiko – tätä on tärkeä kysyä – aineisto periaatteessa vastata esitettyihin kysymyksiin? Lisäksi kun mahdollinen aihe on hahmottunut, on hyvä tarkistaa heti alkuun, että siihen tai vähintään sen kontekstiin liittyen löytyy tutkimuskirjallisuutta ja lähteitä. Samalla tulee tarkistetuksi toisaalta myös se, ettei aihetta ole jo tutkittu puhki.

2.2 Tutkimusongelma on kysymys aineistolle

Tarkoituksenmukaista on keksiä tai löytää tutkimusaihe tai näkökulma, joka on jollain tapaa uudenlainen. Aihetta ja näkökulmaa jäsennetään tutkimusongelman avulla. On tärkeää kartoittaa jo alkuvaiheessa, miten ja mistä näkökulmista aineistoa tai tutkimusaihetta on aiemmin tutkittu ja hahmotella sitä vasten omaa tutkimusongelmaansa.

Tutkimuksen pitäisi tehdä oikeutta kohteelleen siinä mielessä, että esitetyt kysymykset avaavat jotain kohteen ymmärtämiselle olennaista. Teoriakirjallisuuden ja aihepiiristä tehtyjen tutkimusten lukemisen merkitys on siinä, että ne antavat kysymyksiä ja näkökulmia – eivät valmiita vastauksia.

Pääongelma on kiteytettävä ideoinnin alkuvaiheessa selkeäksi **tutkimuskysymykseksi**, jota sitten problematisoidaan ja jäsennellään edelleen alakysymyksiksi työn mittaan.

Tutkimusongelman muotoilu on kysymysten esittämistä aineistolle; pääongelma on eri kysymyksiä alleen yhdistävä kysymys.

Suunnitelmavaiheessa tutkimuskysymys saattaa olla tunnusteleva ja yleisemmin termein ilmaistu kuin valmiissa työssä. Valittavaan teoriakehykseen tutustuminen vaikuttaa siihen, miten tutkimusongelma kysymykseksi lopulta kiteytetään. Muotoilussa voi näkyä myös tarkennettu aineiston rajaus.

Esimerkkejä tutkimuskysymyksestä:

- Miten Hannu Raittilan *Ei minulta mitään puutu* käyttää raamatullisia pohjatekstejä?
- Millaisia muutoksia *Kalevan* kirjallisuuskritiikeistä hahmottuu vertailtaessa vuosia 1995, 2005 ja 2015?
- Millaisia vallan asetelmia fokalisaatioon sisältyy Jean Rhysin romaanissa *Wide Sargasso Sea*?
- Mitä merkityksiä kulutusyhteiskunta saa Hubert Selbyn romaanissa *Requim for a Dream*?

Problematisoinnilla tarkoitetaan tutkielmassa asetetun keskeisen ongelman purkamista. Jotta pääongelmaan voitaisiin vastata, se on yleensä jaettava työssä selkeästi **osaongelmiksi**. Niiden selvittäminen työn eri luvuissa muodostaa tutkimuksen varsinaisen erittely- eli analyysiprosessin – työn kulun. **Jäsentynyt tutkimusongelma**, selvitettävä asia pää- ja osakysymyksiksi muotoiltuna, tarjoaa siis punaisen langan tutkimuksen varsinaiselle tekemiselle.

Kaikkia osaongelmia ei tietenkään voi asettaa etukäteen, vaan ne viriävät ja täsmentyvät kirjoittamisprosessin myötä. Tutkimusongelman muotoutumista ja tarkentumista voikin kuvata vähitellen syventyväksi ja tarkentuvaksi ymmärtämisen prosessiksi.

Tutkimusprosessin kuluessa on yhä helpompi nähdä, mitä osa- tai alakysymyksiä pääkysymys itse asiassa sisältääkään.

Kirjallisuustieteen tutkimusongelmille tyypillistä on, että tutkimuksessa niihin ei sanota viimeistä sanaa, vaan vastaukset jäävät osin avoimiksi ja vaihtoehtoisiksi – tulkinnanvaraisiksi. Ne ovat ikään kuin puheenvuoroja tiedeyhteisön käymässä keskustelussa.

Tutkimusongelman hahmottumiseen ja kysymysten muotoiluun antavat työkaluja teoriakirjallisuus ja jo tehty tutkimus (yksittäiset aihepiiriä koskevat tai sivuavat tutkimukset). *Se on sitten gradu* -oppaassa (2010, 5) kuvataan teorian ja metodin suhdetta tutkimusongelmaan näin:

Tutkimusongelma on siis tutkimuksen tekemisessä valtias, joka ohjaa hakemaan niitä teorioita ja kehittelemään niitä metodeja, joita ongelman ratkaisuun tarvitaan. Teoria ei ole itseisarvo, vaan se pyrkii olemaan väylä kriittiseen ajatteluun. Hyvässä tutkimuksessa ongelma ja sen teoreettinen ja metodinen kehystäminen kulkevat käsi kädessä.

Kuva siitä, miten tutkimusongelma esitetään ja perustellaan pätevästi, selkenee, kun tutustuu oppialalla tehtyihin tutkimuksiin ja artikkeleihin. Niitä kannattaa selailla, vaikka ne eivät osuisikaan oman tutkimuksen aihepiiriin kovin tiukasti. Se auttaa myös työn kokonaisrakenteen hahmottamisessa.

2.3 Kohti ideapaperia ja tutkimussuunnitelmaa

Tutkimus lähtee käyntiin esimerkiksi niin, että tutkimusaineistoksi valitun tekstin lukeminen herättää joukon askarruttavia kysymyksiä ja alkuoletuksia – tai niiden orastuksia. Tämän esiymmärryksen perusteella tutkija, tässä tapauksessa tutkiva opiskelija, alkaa muotoilla tutkimusongelmaansa ja -kysymyksiään.

Opiskelija miettii sekä itsekseen että yhdessä ohjaajan ja muiden palautteenantajien kanssa ongelman muotoilussa ja ratkaisemisessa auttavia sopivia teoreettisia ja metodisia lähtökohtia. Hän tutustuu teoria- ja tutkimusteksteihin ja tunnustelee, resonoiko tutkimusaihe niissä esiintyvien ajatusten ja käsitteiden kanssa. Niin onnistuneet yritykset ja ahaa-elämykset kuin harhapoluiksi osoittautuvat säikeet kuuluvat tällöin asiaan.

Metodologisia välineitä tutkiva opiskelija jatkossa edelleen tarkentaa ja myös soveltaa omaan käyttöönsä. Tutkittavan tekstin uusilla lukukerroilla aiempi esiymmärrys ylitetään, kysymykset valikoituvat ja täsmentyvät ja tulkinta syvenee. Tätä kutsutaan [hermeneuttiseksi kehäksi](#). Se edellyttää herkkyyttä kuunnella tutkittavaa tekstiä ja kärsivällisyyttä viipyä sen äärellä. Tekstiä pitää jaksaa selata ja lukea kynän ja muistiinpanovälineiden kanssa moneen

kertaan.

Työn alkuvaiheessa – aiheen valinnan, ongelman asettelun ja tutkimuskysymysten muotoilun vaiheessa – on luontevaa laatia **ideapaperi** (ns. synopsis). Ideapaperi on luonnostelu tai yleiskatsaus siitä, mitä ja miten halutaan ja aiotaan tehdä. Siinä ei välttämättä vielä hahmotella tutkimuksen rakennetta, mutta siinä esitetään tutkimuksen kohde ja taustalla oleva teoria. (Ihonen & Ihonen 2005, 14.)

Graduntekijöiden tutkimusseminaarissa ideapaperin ja palautteen pohjalta kirjoitetaan **tutkimussuunnitelma**, jossa hahmotellaan tarkemmin ja jäsennellymmiin niitä asioita, joista lopullinen gradu rakentuu. Aluksi tutkimussuunnitelmaa voi kirjoittaa vaikkapa ranskalaisilla viivoilla ja se voi olla muutaman sivun mittainen, mutta lopullinen tutkimussuunnitelma on yleensä 5–10 sivua pitkä. Se on keskeinen gradun suunnittelutyökalu, jossa gradun tekijä pohtii, mitä tutkii ja miksi, miten aihe on rajattava, millainen on lähestymistapa ja miten aineistoa analysoidaan työssä.

Seuraavassa on lähtökysymyksiä, joiden pohjalta voi hahmotella ideapaperia ja edelleen tutkimussuunnitelmaa:

- Mitä aineistoa minua kiinnostaa tutkia? Mikä siinä kiinnostaa?
- Mitkä voisivat olla keskeiset kysymykseni ja tavoitteeni? Jos aineisto on valittu, onko alustavia hypoteeseja olemassa?
- Onko realistista ajatella, että tutkimalla valittua aineistoa voin vastata muotoilemiini kysymyksiin?
- Mikä voisi olla lähestymistapani tausta? Minkä tieteelliseen keskustelun näkökulmasta aineisto on kiinnostava?
- Mitkä käsitteet tällöin ovat mahdollisesti keskeisiä?
- Mikä tarkemmin ottaen on tutkimusmenetelmäni? Miten analysoin aineistoani?
- Mitä ovat päälähteeni? Enkä onko aineistoni tarkoituksenmukaisesti rajattu?
- Millaisella aikataululla haluaisin työni tehdä?

2.4 Varsinaisen työn rakentaminen ja kirjoitusprosessi

Kuten varmasti on jo hahmottunut, tutkielman ideointivaihe ja kirjoittaminen eivät etene suoran lineaarisen kaavan mukaan. Käytännössä ideointi ja kirjoittaminen ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Varsinaiseen kirjoittamiseen kannattaa kuitenkin ryhtyä hyvin varhaisessa vaiheessa, jotta kynnyks ei kasvaisi liian korkeaksi. Ideoiden toimivuus tulee parhaiten testatuksi, kun niitä yrittää kielellistää ymmärrettävään muotoon. Kirjoittaminen on tutkimusongelman työstämistä ja ajattelemista. Oma teksti on kirjaimiksi ulkoistettua ajattelua, jonka kanssa voi sitten myöhemmin asettaa mielessään keskustelemaan ja joskus väittelemäänkin.

Kirjoittaminen tähtää opinnäytetyön valmiiseen lopputulokseen. Valmis lopputulos voi gradun tapauksessa olla joko **monografia eli perinteinen gradu** tai **monimuotogradu eli tyypillisimmin artikkeligradu**, joka koostuu ohjeellisesti kahdesta samaan aihepiiriin kuuluvasta artikkelista ja johdannosta.

Mistä sitten rakentuu hyvä tutkimus tai tutkielma? Tässä vaiheessa tekemisiä pelkkä into ei riitä, vaikka sen avulla homma varmasti saa vauhtia ja into sinänsä voi kantaa pitkälle.

Tarvitaan monia aineksia (ks. *Se on sitten gradu* 2010, 4–6):

- Kiinnostavalla tutkielmalla on **tehtävänasettelu**, joka tuo tutkittavaan aiheeseen uutta. Tehtävää aseteltaessa tutkimuksessa esitetään jo puheena olleita seikkoja: **tutkimusongelman** ja aineistolle tehtävät **kysymykset**.
- Lisäksi hyvässä tutkimuksessa on **juoni**, jonka rakentumista ohjaavat argumentaation tavoitteet eli se, mitä työllä pyritään osoittamaan.
- Kestävä **argumentaatio** puolestaan tekee työstä loogisen ja päätelmiltään perustellun.
- Hyvässä työssä on myös **selkeä rakenne**. Sitä kannattaa suunnitella seuraavan jaon avulla: **johdanto, mahdollinen menetelmällinen tai teoriaosio, käsittelyluvut ja lopussa kokoava loppuluku**.

Artikkeligradussa on ohjeellisesti johdanto ja liitteinä artikkelit, mutta toisenlaisestakin rakenteesta voi keskustella. Esimerkki artikkeligradusta [tässä linkissä](#).

Perinteisellä monografiamuotoisella tutkielmalla on muodollinen malli ja perusrakenne, jota kirjallisuuden alan opinnäytteet noudattavat (ks. Luku 4: Tutkielman rakenne):

- Työn rakennetta jäsenetään tutkimuskysymysten avulla: teoriaosassa esitellään valitut käsitteelliset välineet, joilla ongelmia työstetään, ja analyysiosa jakautuu lukuihin ratkaistavien kysymysten mukaan.
- Usein johdantoluvun lopussa hahmotellaan tutkielman tulevaa kulkua kertomalla lyhyesti ja olennaistaen, mitä seuraavissa jaksoissa aiotaan selvittää.
- Osaongelmien ratkaisut syntetisoidaan päätäntöluvussa vastaukseksi johdannossa asetettuun keskeiseen kysymykseen.
- Johdanto ja päätäntö yhdessä luovat työlle sulkeuman: johdannossa esitetään tutkimuskysymys ja päätännössä vedetään yhteen se, miten kysymykseen on työssä vastattu.

Syvemmillä tai sisällöllisellä käsittelyn tasolla tutkielmalla kuitenkin voi olla monenlaisia rakenteita. Tutkija joutuu päättämään työkohtaisesti esimerkiksi sen, missä määrin teoriaa esitellään johdannossa ja omassa luvussaan tai millä tavoin sitä tarkennetaan (kriittisesti reflektoiden) myös pitkin työtä. Entä edetäänkö työssä esimerkiksi yksi kohdeteksti vai yksi teema kerrallaan?

Tutkielman **kirjoittamista vaiheistaa alustava sisällysluettelo eli dispositio**, jossa suunnitellaan pää- ja alaluvuittain työn rakennetta ja etenemistä. Heti kun ideapaperi on

olemassa, on syytä alkaa hahmotella tutkielman rakennetta alustavan sisällysluettelon muodossa. Dispositio tulee muuttumaan ja tarkentumaan kirjoitusprosessin aikana, joten aluksi otsikoiksi riittävät karkeat, suuntaa antavat työotsikot. Dispositio tarjoaa toimintaohjeen, se suuntaa työtä ja työskentelyä ja siitä näkee millaisiin kysymyksiin kussakin luvussa on tarkoitus etsiä vastausta. Se auttaa pysymään asiassa ja karsimaan rönsyjä. Yllätykset, löydöt ja eksymiset kuuluvat toki kirjallisuudentutkimuksen luovaan prosessiin mutta niin myös aikataulut ja deadlinet.

Toimiva käytännön vinkki: kirjoittamista käynnistettäessä disposition otsikoiden alle on kätevä listata kussakin luvussa ja alaluvussa käsiteltäviä asioita sitä mukaa, kun niitä mieleen tulee. Mukaan kannattaa liittää myös tekstikatkelmia lähde- ja sivumerkintöineen: referointeja tutkimus- ja teoriakirjallisuudesta, lainauksia aineistosta sekä niiden alustavia analyyseja. Työskentelytapaa kutsutaan **konseptin laatimiseksi** (lat. concep'tum < concipere = sommitella, kirjoittaa). Konsepti on yksinkertaisesti kirjallisen työn luonnos, kirjoitettu sommitelma.

Konseptivaiheessa ei tarvitse vielä olla ylen kriittinen eikä kiinnittää suurta huomiota ilmaisun muotoon. Tärkeämpää on kirjata ajatuksia itselle ylös sitä mukaa kun niitä syntyy – tätä voisi kutsua **itselle kirjoittamiseksi**. Liian varhainen kaikkien mahdollisten vastaväitteiden ja kysymysten ennakoiminen lukkiuttaa helposti kirjoittamisen. Vasta kun ideoita alkaa kertyä riittävästi, on kriittisen luennan, karsinnan ja uudelleenkirjoittamisen aika. Silloin alkaa **kirjoittaminen lukijoille**.

Kirjoittaminen lukijoille on luontevaa aloittaa **johdantoluonnoksella**, joka alkuvaiheessaan usein on tutkimussuunnitelman pohjalta kirjoitettu versio. Kerrotaan, mitä, miten ja miksi tutkitaan. Johdantoluonnos sisältää siis aiheen rajauksen, tutkimusongelman muotoilun sekä kuvauksen tutkimusmenetelmästä ja taustalla olevasta teoriasta.

Jo tutkimuksen varhaisessa vaiheessa on toki syytä perustella myös itselleen valitun aiheen ja näkökulman merkittävyyttä: Miksi tutkin juuri tätä? Mikä tekee tästä aiheesta ja valitsemastani lähestymistavasta tärkeän? Dispositio, ehkä jo aluillaan oleva johdantoluonnos sekä keskustelu niistä ohjaajan kanssa säästävät paljolta turhalta työltä ja auttavat etukäteen monissa tutkielman kirjoittamisen ongelmissa. Ohjauksen merkitys on varsinkin tutkielman teon alkuvaiheissa suuri.

Kun sitten kirjoittaa johdantoluonnosta, on hyvä samalla jatkaa konseptin täsmentämistä. Konsepti on **prosessikirjoittamisen** alusta. Tutkielman kirjoittaminen on prosessi, jossa tekstiä kirjoitetaan vaiheittain palautteen pohjalta sekä uudelleen ja uudelleen.

Vähitellen konseptin katkelmista alkaa rakentua paitsi lukujen raaka-ainesta myös suhteellisen ehjiä lukuja ja lopulta **käsikirjoituksen** raakaversio. Käsikirjoitusta uudelleenkirjoitetaan sujuvammaksi ja täsmällisemmäksi yhteisesti sovitun aikataulun

puitteissa monta kertaa (etenkin gradun tapauksessa).

Prosessikirjoittamisen tärkeä osa on tutkielma- tai proseminaarissa ja työlle sovitulta ohjaajalta saatava **palaute**. Käsikirjoituksen osia kannattaa luettaa sekä ohjaajalla että opiskelijatovereilla.

Viimeksi mainittujen kohdalla voi harjoittaa vastavuoroisuusperiaatetta: lue sinä minun käsikirjoitustani, niin minä puolestani kommentoin sinun tekstiversioitasi. Mitä työn varsinaiseen ohjaajaan taas tulee, **opiskelijan velvollisuutena on hakea palautetta** omaaloitteisesti prosessin kuluessa **sopimalla ohjaustapaamisista**. Tällöin on toki syytä muistaa, että ohjaajalla on muitakin töitä, ja siksi opinnäytetöiden ohjaajat antavat prosessin alkuvaiheessa mielellään suosituksen siitä, kuinka usein ja millaisella varoitusaajalla (esim. viikko) materiaalia voi heillä luettaa. Käytäntöä voidaan varioida prosessin kuluessa. Joissain tapauksissa – aiheesta riippuen – epämuodollista lisäpalautetta tai keskusteluapua gradun tekemisessä voidaan pyytää myös oppiaineen jatko-opiskelijoilta tai post doc -tutkijoilta.

3 Mitä on kirjallisuudentutkimuksen etiikka?

Tieteen etiikalla viitataan muun muassa tieteellisten menettelytapojen ja tulosten oikeellisuuteen. Kirjallisuudentutkimuksessakin tämä tarkoittaa aivan lähtäkohtaisesti **hyvän tieteellisen käytännön noudattamista** (lue: [Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausten](#)

1. Tutkimuksessa noudatetaan tiedeyhteisön tunnustamia toimintatapoja: rehellisyyden ohella yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta tutkimustyössä, tulosten tallentamisessa ja esittämisessä sekä tutkimusten ja niiden tulosten arvioinnissa.
2. Tutkimukseen sovelletaan tieteellisen tutkimuksen kriteerien mukaisia ja eettisesti kestäviä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä. Toteutetaan tieteellisen tiedon luonteeseen kuuluvaa avoimuutta sekä vastuullista tiedeviestintää tutkimuksen tuloksia mahdollisesti julkaistaessa.
3. Tutkijat ottavat muiden tutkijoiden työn ja saavutukset asianmukaisella tavalla huomioon. He kunnioittavat muiden tutkijoiden tekemää työtä ja viittaavat heidän julkaisuihinsa asianmukaisella tavalla. He antavat toisten saavutuksille niille kuuluvan arvon ja merkityksen omassa tutkimuksessaan ja sen tuloksia julkaistessaan.
4. Tutkimus suunnitellaan ja toteutetaan ja siitä raportoidaan sekä siinä syntyneet tietoaineistot – tämä koskee esimerkiksi mahdollisia haastatteluaineistoja – tallennetaan tieteelliselle tiedolle asetettujen vaatimusten edellyttämällä tavalla. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2014.)

[käsitteleminen](#), 2012). Kirjallisuuden graduntekijälle tärkeitä ovat seuraavat tutkimuseettiset lähtökohdat:

Hyvän tieteellisen käytännön **loukkauksia** ovat 1) **piittaamattomuus** hyvästä tieteellisestä käytännöstä tai 2) **vilppi** tieteellisessä toiminnassa. Nämä voivat ilmetä niin tutkimuksen teossa kuin tutkimustulosten ja johtopäätösten esittelemisessä. Vilpillä tarkoitetaan sepittämistä (tekaistujen havaintojen tai tulosten esittämistä), havaintojen vääristelyä, luvatonta lainaamista ja anastamista. Anastaminen tarkoittaa ”toisen henkilön tutkimustuloksen, -idean, -suunnitelman, -havaintojen tai -aineiston oikeudetonta esittämistä tai käyttämistä omilla nimillä”. Luvatonta lainaaminen eli plagioiminen puolestaan on ”jonkun toisen julkituoman tutkimussuunnitelman, käsikirjoituksen, artikkelin tai muun tekstin tai sen osan, kuvallisen ilmaisun tai käännöksen esittämistä omana”. Plagiointia on, kuten tutkimuseettiset ohjeet tähdentävät, ”sekä suora että mukailten tehty kopiointi”. (*Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausten käsitteleminen* 2012, 8–9.)

Ylipäätään se, että toisen ajatuksia käytetään hyväksi ilman lähteen merkitsemistä, on plagiointia. Niinpä on tärkeää erottaa lähdeviittein, missä kohtaa tekstiä muualta tuotu tieto loppuu ja omat päätelmät alkavat. On hyvä osata varoa myös niin sanottua [petollista](#)

[parafrasiasia](#), mukailevaa plagiointia, jossa alkuperäisen kirjoittajan teksti alkaa näyttää tekijän omalta.

Kun opiskelija opettelee huolella lähdeviitetekniikan, hänen ei tarvitse menettää yöunia mahdollisten plagiointisyytteiden takia. Lähdeviitteet osoittavat sen, kuka ajatukset on esittänyt. Viittaustekniikkaa käsitellään myöhemmin omassa luvussaan.

Kirjallisuudentutkimuksen osalta tutkimuksen etiikan muita ulottuvuuksia ei ole kovin paljoa pohdittu, kenties tieteenalan erityisluonteen vuoksi. Toisin kuin niin sanoituissa eksakteissa tieteissä, kirjallisuudentutkimuksen **tuloksia** on vaikeampi osoittaa yksiselitteisesti väärennetyiksi tai tahallisesti harhaanjohtaviksi. Kirjallisuudentutkimus on pikemmin ymmärtävää kuin selittävää tiedettä. Se tuottaa tulkinnallista tietoa.

Haastatteluja tai arkistojen käyttöä sisältävän tutkimuksen mahdollisista eettisistä ongelmakohdista kannattaa keskustella työn suunnitteluvaiheessa sekä sen kuluessa ohjaajan kanssa.

Eettiset kysymykset joudutaan pohtimaan aina uudestaan ja työkohtaisesti. Etiikka on kilvoittelua ja keskustelua, jatkuvaa pohdintaa, tietoisuutta ongelmista – ei niinkään valmiita ratkaisuja eikä yksiselitteisiä ohjeita.

Kirjallisuudentutkija voi pysähtyä pohtimaan seuraavanlaisia seikkoja:

- Mikä on tutkijan vastuu tutkimaansa tekstiä kohtaan, ja miten se ilmenee? Entä tutkimaansa taiteenalan ja tekijöitä kohtaan?
- Toiminko eettisesti muita tutkijoita sekä opinnäytetöiden tekijöitä kohtaan?
- Miten tutkijan oma positio ja valittu menetelmällinen ote vaikuttaa tuotettavan tiedon luonteeseen? (Tästä enemmän seuraavassa luvussa.)
- Onko kirjallisuudentutkimus velvoitettu kriittiseen asenteeseen jossakin tiettyssä yhteiskunnallisessa tilanteessa tai johonkin tiettyyn kontekstiin suhteutettuna? Mitä on kirjallisuudentutkijan yhteiskunnallinen vastuu, ja milloin tutkijan olisi hyvä omaksua erityinen [emansipatorinen tiedonintressi](#)?

4 Tieteellinen kielenkäyttö ja kysymys pyrkimyksestä objektiivisuuteen

Hyvän kirjakielen normeihin kuuluu kieliopillinen virheettömyys. Kielenhuollossa avuksi ovat painetut kielioppaat ja mm. seuraavat sivustot:

- Kirjoittajan ABC-kortti, <http://webcgi.oulu.fi/oykk/abc/>
- Kielitoimiston sanakirja, <http://www.kielitoimistonsanakirja.fi/netmot.exe?motportal=80>

On syytä ottaa tavaksi kirjoittaa kieliopillisesti huoliteltua tekstiä alusta asti: pilkut paikalleen, yhdyssanat yhteen, ajatusviivat oikean pituisiksi jne. Jos olet epävarma esimerkiksi pilkkusäännöistä, kertaa ne. Tieteellisessä kirjoittamisessa myös lähdeviitekäytäntöjä on syytä opetella noudattamaan oikein jo varhaisessa vaiheessa. Jos kirjoittajalla on taipumus tehdä jokin tietyn tyyppinen tekninen virhe systemaattisesti, hän pääsee vähemmällä, kun se korjataan heti alkuunsa.

Oman tieteenalan kieleen ja puhetapoihin tutustutaan ennen kaikkea tekemällä oppimisen kautta: osallistumalla tieteellisen yhteisön toimintaan lukemalla, kirjoittamalla ja keskustelemalla. Kirjallisuudentutkijoiden keskuudessa vallitsee tietenkin joiltain osin poikkeavia käsityksiä siitä, mitä ominaisuuksia tieteenalan kieleltä edellytetään tai millaisia implisiittisiä valta-asetelmia tieteellinen kieli kantaa muassaan. Myös laji ja oletusyleisö vaikuttavat: essee sallii ilmaisullisesti luovemman otteen kuin artikkeli, toisille tutkijoille suunnattu julkaisu taas enemmän tieteellistä termistöä kuin suurelle yleisölle suunnattu, yleistajuiseksi tarkoitettu julkaisu. Opinnäytettä (etenkin kandidityötä ja gradua) pidetään yleensä lajina, jossa on suositeltavinta pitäytyä asiatekstillemme ominaisessa objektiivisuuteen pyrkivässä kielenkäytössä.

Kovin avantgardistista kieltä tai radikaaleja, muotoa rikkovia rakenneratkaisuja ei siis ainakaan ensimmäisissä tutkielmissa ole yleensä mielekästä yrittää. Työn ohjaajat (ja arvostelijat) ovat taipuvaisia pitämään tavanmukaisimpia ratkaisuja sopivimpina, vaikkakaan perusteltuja, tarkkaan harkittuja poikkeusratkaisuja ei kategorisesti edeltä käsin kielletä. Joka tapauksessa on selvää, että ennen kuin kirjoittaja voi esittää vaihtoehtoisia käsityksiä kirjallisuustieteen kielestä, hänen on tunnettava ja hallittava valtatraditio hyvin. Siksi opinnäytetöissä harjoitellaan ensisijaisesti tieteen normatiivista kielenkäyttöä.

Normatiivinen objektiivisen tutkimuskielen ihanne edellyttää kielenkäytöltä muun muassa:

Yksiselitteisyyttä, jolloin pyritään välttämään ilmaisuja, jotka voidaan ymmärtää monella eri tavalla.

Objektiivisuutta siinä mielessä, että ei kerrota, miltä kirjoittajasta tuntuu, vaan miltä ilmiöt näyttävät, kun niitä tarkastellaan käytössä olevien tiedonhankintatapojen eli tulkintateorioiden, tutkimusmenetelmien ja käsitteiden avulla.

Kohteenmukaisuutta, jolloin oletetaan että tutkittavaa ilmiötä, esimerkiksi sanataiteen kielen erityispiirteitä, pystytään kuvaamaan riittävän tarkasti. Tähän tarvitaan teoriasta johdettuja käsitteitä, joiden merkitys on ymmärrettävästi määritelty.

Järjestelmällisyyttä eli termien johdonmukaista käyttöä läpi työn sekä esitettyjen väitteiden ristiriidattomuutta (tai mahdollisesti tulkinnallisten jännitteiden tiedostamista ja pohdintaa).

Nämä ovat niitä normeja ja käyttäytymissääntöjä, joita tieteellinen teksti noudattelee. Asian ei kuitenkaan tarvitse tarkoittaa vaikeaa kieltä eikä suurta määrää abstrakteja termejä ja vierasperäisiä käsitteitä; pahimmassa tapauksessa niillä vain tuotetaan tekstile näennäistä tärkeyden auraa. Tehokas tieteellinen tyyli on selvää, täsmällistä ja vakuuttavaa. Lukijan luottamusta ei saa pettää ajattelun riittämättömyydestä tai välinpitämättömyydestä kertovalla koukeroisuudella, hämäryydellä tai turhalla abstraktiudella, ei myöskään löysällä pakinamaisuudella tai sanahelinällä.

Tieteellisen kielen ihanteisiin sitoutuminen ei tarkoita myöskään itsetiedostamatonta tai kritiikitöntä suhtautumista tieteen kieleen. Tutkimuskielelle normien taustalla on oletus, että niitä soveltamalla todella voidaan sanoa jotain tutkittavasta ilmiöstä – mutta tämä vaatii tieteentekijältä myös itsekriittistä tarkkaavaisuutta.

Tieteen teoriassa ja filosofiassa on tarjolla lukuisia humanistisen ja yhteiskuntatieteellisen tiedonmuodostuksen teorioita. Esimerkiksi juuri tieteellisen kielenkäytön suhteen onkin esitetty sen sisältämiin valta-asetelmiin liittyviä varauksia, kun tiedonmuodostuksen tapoja koskeva teoria on etenkin 1960-luvulta lähtien kritisoinut myös tiedettä omanlaisenaan tiedonmuodostuksen tapana. On kysytty sitä, missä määrin tieteellinenkin tiedonmuodostus voi olla käytännöiltään valtarakenteiden ehdollistamaa. Jonkinlaista tieteellisesti toimivaa kieltä pidetään toki tällöinkin mahdollisena – kunhan tunnustetaan sen rajat ja sidonnaisuudet.

Tunnettu esimerkki tieteellisen kielenkäytön ja sen muassa näkökulmien mahdollisesta rajoittuneisuudesta on kielen sukupuolittuneisuus. Selvimpiä osoituksia siitä on englannin ”he” tarkoittamassa ihmistä yleensä, mikä vanhemmassa englanninkielisessä kirjoittamisessa, myös tieteessä, on tyypillistä. Piiloutuneempaa sukupuolittuneisuutta – tai muihin sosiaaliin ja kulttuuriin valtarakenteisiin liittyvää asetelmallisuutta – voi liittyä tulkinnan näkökulmaan yleensä. Tulkintatieteellistä tietoa tuottavat ihmiset omasta paikastaan ja omaksutuista teoreettisista lähtökohdista käsin, ja siten tuotettu tieto on väistämättä kontekstisidonnaista, vaikka tutkijalla olisikin käytössään paljon kestäväksi havaittua tietoa maailmasta.

Vastauksena tällaisiin ongelmiin voidaan tulkintaprosessissa ottaa huomioon tutkijan positiota eli sitä, mikä on hänen oma kulttuurinen, yhteiskunnallinen ja teoreettis-metodologinen paikkansa ja miten ne tulkintoihin vaikuttavat. Tutkija voi tuoda ääneen julki oman suhteensa tutkittavaan aiheeseen ja arvioi avoimesti tiedonintressinsä luonnetta. Tätä erityisesti

feministisen tietoteorian ja politiikan puitteissa perusteltua itsereflektiota kutsutaan **paikantumiseksi**. Kun tutkija paikantuu, tutkimuksen lukija voi paremmin tarkkailla sitä, miten tutkijan positio (sikäli kuin hän on siitä osannut luotettavasti kertoa) on tulkintoihin vaikuttanut. Onko tällaiselle tekstiin asti tuodulle pohdinnalle tarvetta, riippuu tietysti siitä, millaista aihetta tutkitaan ja miten. Väkisin ei paikantumista tarvitse tekstiin tuoda.

Toisaalta paikantuminen voikin olla osa taustatyötä ja tulkintaprosessia. Jos tutkija tulkintaprosessissaan pyrkii tiedostamaan sen, miten hänen positionsa saattaa ohjata häntä, hän voi asiaa miettimällä, uudelleen lukemalla ja toisia perusteltuja näkökulmia kokeilemalla pyrkiä ylittämään otteensa karkeimpia rajoituksia. Asiaa voi kirjoittaa tulkinnoissaan esiin, mikäli se on tutkimuksen punaisen langan kannalta tarkoituksenmukaista tai yksittäisten tulkintojen kannalta erityisen tärkeää, mutta tällaista tiedostamista voi ajatella myös yksinkertaisesti tutkijan omana taustatyönä, josta ei tarvitse aina välttämättä eksplisiittisesti mainita tekstissä.

Tärkeintä on, että tulkinnoissa ja niitä esittävässä kielessä pyritään **kestävyyteen**. Tutkijan argumenttien pitää olla todennettavissa, eikä niiden pitäisi kaatua heti ensimmäiseen eikä kolmanteenkaan kuviteltavissa olevaan vasta-argumenttiin. Oman paikkansa ja tulokulmansa sokeiden pisteiden miettimisen kautta sekä palautteen saamisen kautta tutkija voi tuottaa tutkimuskohteesta suhteellistetumpaa tietoa – ja itse asiassa astetta objektiivisempaa tietoa kuin ilman tällaista prosessia. Objektiivisuuden vastakohta ei olekaan tiedon paikantuneisuuden huomioon ottaminen tulkintoja tehtäessä, vaan tyystin tiedostamaton subjektiivisuus ja kestävämmät tulkinnat.

5 Tutkielman rakenne

Pro gradu -tutkielman (40 op) suosituspituus on 70–90 sivua, proseminaarityön 20–25 sivua. Tekstin asettelusta ks. luku ”Ulkoasun viimeistely”.

5.1 Otsikko ja nimiösivu

Otsikosta on periaatteessa käytävä ilmi tutkimuskohde ja siihen valittu näkökulma.

Esimerkkejä:

- Juhani Känkäsen *Kilttipakko* uusliberalististen työolojen satiirisena ja metafiktiivisenä representaationa
- John Barthin *The Floating Operan* ja *The End of the Roadin* bahtinilainen polyfonia eksistenttialistisen maailmankuvan ilmentäjänä

Kuten yltä havaitaan, otsikkoa tulee usein kuormitettua termistöllä, kun pyritään tieteelliseen täsmällisyyteen. Joskus on mahdollista laskea täsmällisyystasoa hiukan ja tiivistää otsikko yleistajuisesti:

- Liike Rebecca Westin romaanissa *Return of the Soldier*
- Peikon merkityksiä ja perinteen heijastumia suomalaisessa kirjallisuudessa kansansadusta 2000-luvulle

Opinnäytetöiden nimet voivat olla myös kaksiportaisia, jolloin ensimmäisen tason otsikko tapaa olla kuvailevampi. Se voi olla suora tai mukailtu ote aineistosta tai tutkijan oma kuvaillen tiivistävä ilmaus. Esimerkit näistä:

- ”Kuin korkealla paikalla tai kiikussa”. Katoavaisuuden kokemus Antti Hyryn *Pauli-sarjan* kerronnassa
- Huutoja maan alta! Oululaiset alakulttuurilehdet – kulttuurinen tila, vastakulttuuriset sisällöt ja keinot
- Kipeitä kytkentöjä. Posthumanistiset subjektit Simon Ingsin teoksissa *Hot Head* ja *Hotwire*

Joka tapauksessa hyvä tutkielman nimi herättää lukijan kiinnostuksen ja johdattaa kirjoituksen olennaiseen sisältöön vastaten mahdollisimman tiiviisti kysymykseen siitä, mistä tutkielmassa on kysymys. Ideaalina on havainnollinen mutta iskevä nimi. Se ei sisällä yhtään turhaa sanaa eikä väljiä tai mutkikkaita rakenteita. Osuvasti muotoiltu, keskeiset käsitteet sisältävä nimi auttaa myös tiedon tallentamisessa ja haussa esimerkiksi laadittaessa ja käytettäessä erilaisia asiahakemistoja.

Nimiösivulle tulevat:

- tutkielman nimi,
- kirjoittajan nimi,
- työn tarkoitus (opintojakson tai suorituksen nimi),
- esittämisajankohta (seminaaritöissä päivämäärä, valmiissa gradussa kuukausi ja vuosi),
- oppiaine, tiedekunta ja yliopisto.

Esimerkki nimiölehden asemoinnista alla. Variointivaraa asemoinnissa on, esim. lihavoitua ole pakko käyttää otsikon jälkeen; muista mahdollisuuksista vrt. Jultika-tietokanta.

Oikeinkirjoitus- tai kielioppivirheiden kanssa on syytä olla tietysti erityisen tarkkana niin nimiösivulla kuin tiivistelmässäkin.

"MUSIIKKI MERKITSEE KAIKKEA"

Musiikin merkitys henkilöhahmojen identiteetin rakentumiselle

Juha Itkosen romaanissa *Anna minun rakastaa enemmän*

Minttu Luomala

Pro gradu -tutkielma
Oulun yliopisto
Humanistinen tiedekunta
Kirjallisuus
Toukokuu 2013

5.2 Tiivistelmä

Pro gradu -tutkielman alussa on suomenkielinen tiivistelmä eli abstrakti, jossa selostetaan tutkielman tavoitteita, tutkimusmenetelmiä ja -materiaalia, keskeistä sisältöä ja tuloksia.

Usein tiivistelmän lopussa on myös listattu tutkimuksen avainsanat. Kirjallisuuden pro gradujen tiivistelmiä voi selaila [Jultika-tietokannassa](#).

Tiivistelmä kirjoitetaan viimeisenä, tarkistetaan huolellisesti ja syötetään Laturiin työtä jätettäessä. Pro gradun tapauksessa tiivistelmän sisältö ja kieliasu toimivat samalla kypsyysnäytteenä (opintokohta 687131S).

5.3 Sisällysluettelo

Sisällysluettelossa esitellään työn rakenne luvuittain (esimerkkejä sisällysluettelosta [tässä](#), [tässä](#) ja [tässä](#) linkissä). Sisällysluettelon otsikoiden on vastattava sanamuodoltaan tarkalleen tekstin otsikoita. HUOM: Vain yhden alaluvun (esim. vain 3.1) sisältäviä jaotteluja ei voi olla; jaottelun logiikka vaatii vähintään kaksi alalukua (esim. 3.1 ja 3.2; 3.1.1 ja 3.1.2). Otsikoiden perään ei merkitä pistettä.

Otsikoinnin tarkkuuden ja kiinnostavuuden sekä käsittelyn johdonmukaisuuden paljastaa selvimmin sisällysluettelo, jonka graafisesta toteutuksesta näkee otsikoiden rinnasteisuuden ja alisteisuuden. Otsikoiden hierarkia paljastaa, onko asiat jäsennetty loppuun asti. Liian tiheä otsikointi kuitenkin pirstoo tekstin eheyttä. Laajakin teksti pitäisi jäsenellä siten, että maksimissaan kolme otsikkotasoa riittää, ja etenkin suppeissa praktikum- ja proseminaaritöissä – mielellään myös graduissa – pitäisi tulla toimeen kaksitasoisella otsikoinnilla. Otsikoinnin eri hierarkiatasot ilmaistaan desimaalijaotuksen mukaisesti numeroilla, esimerkiksi 1.1, 1.2 jne.

On tärkeää, että otsikot koostuvat sisältösanoista. Kun kirjoitukseen ei kuulu erillistä asiahakemistoa, lukija hakee tarvitsemaansa tietoa juuri sisällysluettelon otsikoiden perusteella.

5.4 Johdanto

Johdannossa – otsikoltaan yleensä ”Johdanto” tai ”Aluksi” – motivoidaan tutkimus ja tehdään siitä kiinnostava. Siinä esitellään yleisesti tutkielman aihe, näkökulma, tutkimusongelma, aineisto sekä tiivistetään tutkimuksen keskeiset työvälit eli teoria, menetelmä ja tärkeimmät käsitteet.

Johdannossa myös taustoitetaan tutkielman kannalta keskeiset seikat, esimerkiksi aihetta koskeva aiempi tutkimus – joskin tämä tulee tehdä hillitysti mainiten lähinnä tärkeimmät tutkimukset (yhtäältä yleisesti merkittävimmät, toisaalta tekeillä olevan työn kannalta asiaankuuluvimmat). Kuten Markku ja Maria Ihonen (2005, 70) toteavat, ”[j]ohdannon nasevuudella jätetään tilaa itse aiheen käsittelylle”. Tutkimustuloksia ei selitetä vielä johdannossa. Sen sijaan tutkimusongelma tulee rajata, kielellistää ja jäsentää johdannossa

selvästi. Esimerkki:

Tarkastelen tässä lisensiaatintutkielmassa Kirjailijaryhmä Kiila ry:n jäsenten lyhytepiikkaa eli novelleja ja kertomuksia viisivuotiskautena 1937–1941. Erityisesti tutkin tämän lyhytepiikan heijastamaa maailmankatsomusta, sekä sen kollektiivista yhteisyyttä että kirjailijakohtaisia variaatioita. Tiivistetyksi ilmaisten tutkimustehtäväni on selvittää, miten itsenäisyysajan tärkeimmän työväenluokkaan assosioituneen kirjailijaryhmittymän lyhytepiikka sanataiteellisesti tulkitsee tämän luokan ideologiaa.

Johdannossa myös perustellaan valittua tutkimusaihetta ja sen tähdellisyyttä: miksi on valittu juuri tämä teos tai nämä teokset, miksi tämä kysymyksenasettelu tai näkökulma?

Uskoakseni tämä tutkimus antaa useiden keskeisten kirjailijoiden vastaanotosta ja vuosisadan alun kirjallisuuselämästä tietoja, joita ei aiemmin ole ollut saatavissa, ja tarjoaa samalla uudenlaisia näkökulmia vuosisadan ensimmäisten vuosikymmenten kirjallisuushistoriaan. Myös köyhälistöllä ja työväenluokalla on oma kirjallisuushistoriansa.

Johdannon on viritettävä lukijan kiinnostus ja annettava alustavat tiedot käsiteltävästä asiasta. Sisällysluettelon, johdannon ja tiivistelmän perusteella lukijan pitäisi pystyä muodostamaan selkeä kuva tutkimuksen päämääristä, kulusta ja tuloksista.

Nykyään tutkija saattaa pohtia johdannossa myös omaa tutkija-asemaansa – kuten aiemmin kävi ilmi, etenkin feministinen tutkimus on korostanut tiedon paikantuneisuutta ja oman tutkija-aseman (lähtökohtien, valintojen, tavoitteiden) tiedostamista suhteessa kohteeseen. Tällöin lähdetään siitä, että tutkimus on väistämättä osin subjektiivista mutta toimii samalla institutionaalisten puhetapojen ehdoilla.

Johdannossa ei ole tarpeen perinpohjaisesti esitellä tutkittavaa teosta ja sen kirjoittajaa. Sen sijaan, että laadittaisiin johdantoon tai sen alalukuun erillinen juonireferaatti, teoksen olennainen sisältö tulisi pystyä purkamaan luontevasti esiin myöhemmin analyysin yhteydessä. Mikäli kirjailijan elämä on (usein ei ole) tutkimuksen ongelmanasettelun kannalta merkityksellinen, sitä voi esitellä erillisessä luvussa.

Sen sijaan tutkimuskohde on hyvä sijoittaa – kontekstualisoida – johdannossa lyhyesti kirjallisuuden traditioon ja tutkimuksen kenttään.

Fantasiallaan samoin kuin metamorfoosiaiheen soveltajana Holappa oli suomalaisessa kirjallisuudessa 1950-luvulla, ja ehkä vielä nykyäänkin, poikkeuksellinen ilmiö. Fantasiasta ei ole tavattu realismipainotteisen proosaperinteemme yhteydessä usein puhua; muodonmuutosaiheen suhteen voi ilmeisesti ainoastaan Aino Kallaksen ihmissusiballadin *Sudenmorsian* (1928) mainita Holapan kotimaiseksi edeltäjäksi.

Johdantoa kannattaa tarkentaa koko kirjoitusprosessin ajan ja viimeistellä aivan loppuksi, jotta työ pitäisi sen, mitä johdannossa luvataan eli vastaisi omaan huutoonsa. Johdannon luonnos on kuitenkin syytä tehdä ensimmäiseksi. Se palvelee disposition ohella skeemana, joka auttaa jäsentämään omaa kirjoittamista ja karsii turhia harharetkiä.

5.5 Menetelmällinen osio (teoriaosio, kontekstualisoiva osio)

Ennen analyysiosiota esitellään teoreettisesti se menetelmä, jonka puitteissa analysoidaan. Tämä voi tapahtua joko johdannon puitteissa tai erillisenä menetelmällisenä lukuna.

Työn luonteesta riippuen menetelmällinen osio tarkoittaa käytännössä yleensä ”teoriaosiota” (kirjallisuudentutkimuksen tietyn menetelmän ja käyttöönotettavan käsitteistön reflektio). Joskus kyseeseen tulee myös kontekstualisoiva osio: luku, jossa aineiston kontekstia esitellään johdantoa laajemmin (kirjallisuushistoriallisten tai yhteiskunnalliseen kontekstiin liittyvien ulottuvuuksien perkaaminen, tarkoituksenmukaisuuden rajoissa).

Teoreettisten tai kontekstuaalisten lähtökohtien esittämisen tapaa pitää arvioida kulloisenkin työn mukaan. Niitä voi siis joko selostaa omina alalukuinaan johdantoluvussa tai niistä voi tehdä itsenäisen pääluvun (useampia päälukuja vain erityisestä syystä).

Vaatii työtä saavuttaa teorian ja analyysin optimaalinen suhde. Kokemus on osoittanut pro gradu -tutkielmissa käytännön vaarana olevan, että lopulta teoreettinen tai kontekstuaalinen viitekehys paisuu liian laajaksi ja tutkielmasta tulee ”etupainotteinen”. Ei saisi harhautua seikkaperäisen ja yksityiskohtaisen teoriaesittelyn myötä liian kauas aineistolle asetettavista kysymyksistä. Toisinaan taas käy niin, että analyysiosassa toistellaan teoriaosassa jo esiteltyjä asioita.

Aina menetelmällisen taustan esittely ja analyysi eivät kaikin osin kohtaa. Taustoituksen ja analyysin ”sitomista” pitääkin tehdä prosessikirjoittamalla. Johdannon ja teoreettisen tai kontekstuaalisen viitekehysten hahmottelun on oltava toimivassa, tarkoituksenmukaisessa yhteydessä itse kirjallisuusanalyysiin. Kaikkea viitekehksestä ei tarvitse – eikä ole suotavaakaan – yrittää sanoa johdanto- ja teoriaosassa, vaan teoreettisia työkaluja sekä tarkentavia konteksteja voi esitellä tarkemmin ja täsmentää tutkielmassa myöhemmin sitä mukaa, kun niitä otetaan käyttöön. Menetelmällinen osio kuitenkin esittelee peruskehysten niin, että myöhemmin käyttöönotettavat spesifimmät välineet tai kontekstuaaliset suunnat eivät tule lukijalle täytenä yllätyksenä.

Silloin, kun tutkimuksessa luetaan ja tulkitaan tekstien merkityksiä, on syytä myös ottaa huomioon, että kirjallisuudentutkimuksen eräänlaisena ”perusmetodina” toimii tarkka- eli lähiluku (nykyisessä, yleistyneessä muodossaan) tai ylipäätään kirjallisuusanalyttinen

perusosaaminen. Toisin sanoen tietyn analyttisen peruskäsitteistön voidaan olettaa olevan tutkijan kuin tutkijan ja opiskelijan kuin opiskelijan käytössä. Näin ollen peruskäsitteistöä ei tarvitse useinkaan pysähtyä selittämään. Kuitenkin mikäli jokin kirjallisuusanalyttinen perusalue (tematiikka ja motiivit, fokalisaatio, intertekstuaalisuus tms.) alkaa painottua, sitä voi olla syytä tarkentaa joko jo tutkimuksen teoriapohjaa luodatta tai tutkimuksen kuluessa (leipätekstissä tai alaviitteissä). Näitä seikkoja on syytä arvioida myös yhdessä ohjaajan kanssa.

Pituussuosituksena voi pitää, että johdanto- ja menetelmällinen osa yhteensä kattaisivat viidenneksen tai enimmillään kolmanneksen työstä. Tämä tarkoittaa 20-sivuisessa proseminaarityössä siis 4–6 sivua ja 80-sivuisessa pro gradu -tutkielmassa noin 15–25 sivua. Suositukset ovat toki suosituksia, mutta kirjoitusprosessissa on syytä muistaa, että teoriaa tai kontekstia ei kannata unohtua vatvomaan loputtomasti; analyysiosio on tutkimuksen pääasia! Etenemistä osiosta toiseen ei pidä myöskään suotta pelätä, sillä jo kirjoitettua voi aina palata kirjoittamaan myöhemmin uudelleen – tekstissä sittemmin tulevan valossa.

5.6 Teoreettisista lähtökohdista analyysiin

Analyysi tarkoittaa useimmissa kirjallisuuden opinnäytetöissä vaihetta, jossa valittua teoriaa sovelletaan käytännössä kaunokirjallisen kohdeteoksen analyysiin ja tulkintaan. Tietysti on olemassa myös hyvin teoriapainotteisia opinnäytetöitä, joissa analyysi saattaa olla esimerkiksi käsitejärjestelmien pohdintaa. Lisäksi on hyvä muistaa, että hermeneuttisessa kehässä tapahtuva tulkinta ei voi ottaa teoreettisia lähtökohtia täysin annettuina, vaan niitäkin voi reflektoida ja suhteuttaa tulkinnan edetessä; teorian soveltaminen ei ole mekaaninen suoritus.

Kirjallisuusanalyysiin kuuluvat suorat lainaukset tutkittavasta kaunokirjallisesta tekstistä. Ne havainnollistavat ja elävöittävät tutkimusta ja tuovat fiktiivisen kohdetekstin tyylin lukijalle läsnä olevaksi. Kirjallisuuslainausten tulee olla funktionaalisia eli niveltä kulloiseenkin asiayhteyteen tutkielmassa. Lainaukset eivät saa jäädä irrallisiksi, vaan niitä on todella analysoitava tutkielman tekstissä. On ”kirjoitettava auki”! Se tarkoittaa tulkitsemaan pysähtyviä, osoittavia analyysejä. Juuri niissä käy ilmi, kuinka herkkä tutkija on kaunokirjallisuuden ominaislaadulle ja miten hän kykenee lukemaan fiktiivisestä tekstistä esiin merkityksiä, ilmaisukeinoja ja konteksteja.

Pieti on maailmaa vastaan ja hänestä tuntuu kuin koko maailma olisi häntä vastaan. Yhteiskunta pyrkii hallitsemaan kaikkia hänen toimiaan. Pieti tuntee niskassaan teloitusröyhmän hengityksen, auringossa välkehtivät rasvatut aseet ja piiput, joiden mustat suut odottavat avonaisina käskyä laulaa. Modernin yhteiskunnan symboli, auto, ilmentää tätä teloituskomppaniaa tyynellä äänettömyydellään: ”Katsoin kyljelläni maaten hänen jälkeensä kun pirtin ovi sulkeutui, sitten aloin tuijottaa autojen pakoputkiin niin että lopulta minusta tuntui kuin ne kaikki olisivat olleet suunnatut

minuun.” (KU 17.)

Lainauksen esittämisessä on hyvä edetä esitysjärjestystä vaihdellen: välillä tulkinta voi edeltää lainausta, kuten edellä; välillä taas sitaattia edeltävänä voi olla lyhyt, lukijan anturit oikeaan asentoon virittävä johtolause, jolloin varsinainen tulkitsemaan pysähtyminen tulee vasta lainauksen jälkeen.

Tutkimus- ja teoriakirjallisuudesta tuotu tieto pyritään yleensä esittämään omin sanoin referoiden tai vain osia leipätekstiin lainaten. Erityisen hyvin, tiiviisti tai jäljittelemättömästi sanottua asiaa voi kuitenkin lainata myös pidemmästi suoraan.

Vieraskielisestä tutkimus- ja teoriakirjallisuudesta tuodut sitaatit on yleensä syytä suomentaa ajattelun selkeänä pitämiseksi; kääntämättömän alkuperäisotteen voi tarvittaessa tuoda alaviitteeksi. Kaunokirjallista tekstiä pyritään tutkimaan alkukielellä ja lainaamaan alkukielisiä sitaatteja. On kuitenkin tilanteita, joissa joudutaan käyttämään tapauskohtaista harkintaa. Tähän palataan myöhemmin (6.2.3).

Yli kolme riviä pitkät sitaatit sisennetään aina. Sisennyksiin ei lisätä ylimääräisiä lainausmerkkejä eikä yleiskursivointia; sisennys itsessään on lainauksen merkki.

5.7 Päätäntö

Loppuluku on otsikoltaan alkulukua vastaava ”Päätäntö” tai ”Lopuksi”. Se on suhteellisen lyhyt, eikä siinä enää esitetä varsinaisesti uutta tietoa eikä tehdä aineiston lisäanalyysia, vaan siinä tiivistetään työn tutkimustulokset. Loppuluvusta tulee käydä ilmi:

- Tutkimusaihe ja pääongelmat (mitä tutkittiin ja miksi?)
- Käytetyt menetelmät (miten?)
- Tärkeimmät tulokset (mitä saatiin?)
- Johtopäätökset (miten tulokset suhteutuvat toisiinsa ja tutkimuksen kontekstiin, mitä tuloksista seuraa?)

Lisäksi loppuluvussa voidaan arvioida työtä kriittisestikin sekä viitata tulevaisuuteen esittämällä mahdollisia jatkokysymyksiä: mitä tämän tutkielman ulkopuolelle rajautuvia, mutta aihepiiriin liittyviä mielenkiintoisia lisäkysymyksiä heräsi?

Hyvä loppuluku kiteyttää tutkielmasta olennaisen eli vetää lankoja yhteen. Se vastaa johdannon kysymyksiin, mikä tarkoittaa, että luvun on painotuksiltaan vastattava tutkimuksen kysymyksenasettelua, tutkimusongelmaa, tarkoitusta ja keskeistä sisältöä.

Päätännössä keskitytään siis kiteyttämään ja kiteytysten ohessa lyhyeen tutkimukselliseen itsereflektioon. Näiden aineiden ohella loppuluku voi sisältää näkymän avausta laajempaan

kontekstiin. Tämä on yleensä ainoa ”uusi”, mitä päätäntöön voi tuoda, mutta sekään ei saa vaikuttaa mielivaltaiselta harppaukselta.

Johdantoa ja loppulukua on hyvä lukea yhdessä ja katsoa, mikä on niiden suhde toisiinsa. Tässä vaiheessa kumpaakin lukua joutuu hiomaan ja kirjoittamaan uudelleen.

5.8 Lähdeluettelo

Tutkielman viimeinen pakollinen osa on lähdeluettelo, jonka otsikkona on ”Lähteet”. Siinä käytetään tihennettyä riviväliä. Lähteet-kohtaa ei lukunumeroida.

5.9 Liitteet

Liitteiksi sijoitetaan tarvittaessa materiaalia, jonka ei asian ymmärtämisen kannalta ole pakko olla itse tekstissä mutta johon tekstissä joudutaan viittaamaan. Tällaista on esimerkiksi aineiston hankkimiseen liittyvä materiaali kuten tietojenkeruulomakkeet ja -kirjeet. Riippuen tutkimusmateriaalista voi olla tarpeita erilaisille liitteille.

Liitteet-kohtaa ei lukunumeroida, mutta kukin liitekokonaisuus nimetään juoksevilla numerolla ja otsikolla. Esimerkiksi ”Liite 1: Lukijatutkimuksen kyselylomakkeen mukana lähetetty saatekirje”; ”Liite 2: Lukijatutkimuksen kyselylomake”.

6 Lähteet

Lähdekirjallisuus, lähteiden käyttö ja lähteisiin viittaaminen on oleellinen osa tutkimuksen tekemistä. Lähteiden avulla tutkija käy keskustelua toisten tutkijoiden kanssa eli osallistuu tieteenalansa keskusteluun. Lähteet ilmaisevat asiaan perehtyneisyyttä ja oppineisuutta ja niiden avulla tutkija voi joko vahvistaa omia ajatuksiaan ja kritisoida toisten väittämiä.

Lähdeaineiston tunteminen ja siihen viittaaminen on tärkeä osa tutkimuksen argumentaatiota, sen avulla kirjoittaja perustelee tutkimuskysymystään sekä sijoittaa huomioitaan ja päätelmiään osaksi tieteellistä dialogia.

6.1. Lähteiden löytäminen

Tutkijan, tässä tapauksessa opinnäytetyön tekijän, on osattava tunnistaa hyvä ja tarpeellinen lähde valtavan tutkimuskirjallisuuden keskeltä. Asiassa auttaa se, että pitää mielessä oman tutkimuskysymyksensä: **olennainen lähde** on sellainen, joka auttaa ratkaisemaan tutkimuskysymyksen. (*Se on sitten gradu* 2010, 15.)

Oleellista apua on myös **lähdekritiikistä**. Lähdekritiikki on sen arvioimista, voiko tietoon tai tiedontuottajaan luottaa ja missä mielessä tai rajoissa. Graduntekijä arvioi käsillä olevan lähteen käyttökelpoisuutta esimerkiksi tarkistamalla, milloin tutkimus on ilmestynyt tai kuinka ajantasaista siinä esitetty tieto on. Myös julkaisija merkitsee: referee-käytännön (eli nimettömän asiantuntija-arvioinnin) läpikäynyt artikkeli tieteellisesti arvostetun julkaisijan lehdessä on moninkertaisesti luotettavampi lähde kuin juttu sanomalehdessä.

Tieteelliseen kirjoittamiseen soveltuvia **nyrkkisääntöjä** hyvistä ja huonoista lähteistä:

- Analyysille perustuvat lähteet ovat keskeisiä. Tutkimukselliset tekstit ovat näin ollen ensisijaisia lähteitä.
- Yleiset hakuteokset, alemman opintotason oppikirjat ja tietosanakirjat eivät yleensä sovi lähteiksi niiden tiivistetyn ja yleistetyn tekstin vuoksi (ellei sitten erikseen haeta yleiskäsityksiä kriittisen pohdinnan kohteeksi). Tieteelliset termisanakirjat (ml. *Tieteen termipankki*) ja yliopistotason perusoppikirjat voivat olla avuksi, mutta niidenkin tiivistetty luonne on otettava huomioon ja esim. tarkistettava asioita useammasta lähteestä.
- Sanoma- ja aikakauslehtiartikkelien kanssa on syytä olla varovainen; ne voivat toimia ennemminkin pohdittavan aineksen lisänä kuin lähteinä sinänsä.
- Lähteinä on käytettävä alkuperäisiä lähteitä. Teokseen, johon ei ole itse tutustunut, ei saa viitata. Jos alkuperäislähdettä ei ole saatavana, tulee asia merkitä viitteeseen (esim. Harding & Hintikka 1983, ix, sit. Ronkainen 2000, 161). On myös pyrittävä varmistamaan, ettei alkuperäislähdettä tulkita väärin.

Mistä lähteitä ylipäätään **löytää**? Alle on listattu sellaisia hakukoneita, kirjallisuudentutkimuksen apusivuja, teostyyppejä, tieteellisiä lehtiä tai erilaisia tahoja, joista kirjallisuuden alan tutkija tai opiskelija voi etsiä häntä kiinnostavaa tutkimusta tai teoreettista aineistoa.

Yliopiston kirjaston [opassivu](#) mm. kirjallisuudentutkimukseen.

Hakukoneet, tietokannat, mm.

- [Oula-Finna](#), linkki kirjaston pääsivulta (ja upotettu linkki edellä). (Finnaa yliopiston verkon ulkopuolelta käyttäessä vpn-yhteyden pitää mahdollisesti olla päällä joihinkin sähköisiin aineistoihin pääsemiseksi; ongelmatilanteessa ks. <http://www oulu.fi/th/vpn>.)
- Mene Oula-Finnaan **ja sieltä eri tietokantoihin (Hakutoiminnot > Selaa tietokantoja), esimerkiksi:**
Kotimaisten artikkelien viitetietokanta **ARTO**
Yliopistokirjastojen yhteistietokanta **MELINDA**
Suomalaisen aineiston viitetietokanta Suomen Kansallisbibliografia **FENNICA**
- Paitsi edellä mainittuihin kotimaisiin lähteisiin, Finnasta pääsee myös **tieteellisiä artikkeleita kokoteksteinä sisältäviin tietokantoihin!** Mene siis esim. EBSCOhostiin ja Academic Search Premieriin! Jälkimmäinen on osa EBSCOa ja allamme keskeisimpiä artikkelihakuvälineitä. EBSCOhostissa on artikkelien lisäksi mm. eBook collection sekä Ebrary, joissa on sähkökirjoja. (Näissä käytettävissä olevat kokonaiset kirjat pitäisivät kylläkin olla haettavissa myös OULAn kautta, mutta tiedot eivät aina täsmää.)
- [Elektrassa](#) on kotimaisia tieteellisiä artikkeleita sähköisesti
- Kansalliskirjaston ylläpitämä **julkaisuarkisto [Doria](#)**, mm. vanhaa kotimaista kirjallisuutta näköisversioina
- Finnassa löytyy tietokantahaun kautta myös hiljalleen täydentyvä **Literary Encyclopedia**, johon oppiaineemme piiristäkin osallistutaan.
- [Google Scholar](#) (haku sisältää mm. artikkelitietokantoja ja Google Booksin).
- Vinkki etenkin lasten- ja nuortenkirjallisuuden yms. tutkijoille – sisältää kyllä muutakin kulttuuriin ja kasvatukseen liittyvää: **Lastenkirjainstituutin [Onnet-tietokanta](#)**.
- Tarvittaessa laaja lisähakuvinkki etenkin kaikille harvinaisempia aineistoja (kuten Suomessa vähemmän tutkittujen maiden kirjallisuutta) tutkiville on vilkaista **arvostetun ulkomaisen yliopiston kirjaston hakusivua**. Pari esimerkkiä: [Oxford \(UK\)](#), [Duke \(USA\)](#). Näiden kautta ei tietenkään pääse aineistoihin, mutta saa lisävinkkejä siihen, mitä kirjoja tai artikkeleita ylipäätään voisi etsiä käsiinsä muuta kautta.
- Joskus hyödyksi ovat myös **julkisten kirjastojen yhteiset etusivut**, esim. <http://www.helmet.fi>, www.kirjastot.fi
- SKS:n ylläpitämästä [Kansallisbiografiasta](#) löytyy elämäkerrallisia ja kirjailijoiden tapauksessa myös jonkinverran tuotantoon liittyviä tietoja.

Yleisteoksia, sanakirjoja/termipankkeja ym.:

- **Kirjallisuushistoriat**, esim. *Suomen kirjallisuushistoria 1–3* (1999); *Suomen nykykirjallisuus 1–2* (2013); Laitisen *Suomen kirjallisuuden historia* (1981); Vartiaisen *Länsimaisen kirjallisuuden historia* (2009; sittemmin myös pökkareina osissa); Olsson & Algulin, *Litteraturens historia i världens* (1995 jne.). Kielialueen mukaisia historioita löytyy esim. **oppiaineen** kirjailijoilta (ks. pikalinkit oppiaineen sivulla).
- Gradun tai proseminaarin alkuvaiheessa avuksi ovat kirjallisuus- ja kulttuuriteorian **yliopistolliset oppikirjat**: *Johdatus kirjallisuusanalyysiin*; *Lukijan ABC-kirja*; Eagletonin *Kirjallisuusteoria*; Cullerin *Literary Theory. A Very Short Introduction*; Rimmon-Kenanin

Kertomuksen poetiikka eli ebrary-tietokannassa *Narrative Fiction*;
Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä; *Lentävä hevonen. Välineitä runoanalyysiin*;
Työmaana runous. Runoudentutkimuksen nykysuuntauksia; *Nyky aika*
kulttuurintutkimuksessa; *Paluu maailmaan. Kirjallisten tekstien sosiologiaa*; Fornäsin
Kulttuuriteoria + lukuisat englanninkieliset! Varo kuitenkin vanhentunutta tietoa. Katso mahdolliseksi avuksi myös oppiaineen tentti- tai kurssikirjallisuuslistoja (kuten [tätä](#)).

- **Oman tutkimusaihealueen johdantomaiset teokset**, varsinkin spesifioidut **readerit ja companionit** ovat suositeltava lähde tutkimussuuntaukseen tutustuttaessa. (Esimerkkinä Cambridge Companion -sarja; Blackwell Companion -sarja.)
- **Yleisreaderit**, esim. *Literary Theory. An Anthology*; *Modern Literary Theory. A Reader*; *Identity. A Reader* jne. (hae lisää Oula-Finnasta!)
- **Artikkelikokoelmat**, joita on moneen lähtöön (tee sanahakuja sekä ks. esim. oppiaineen teoslistat).
- **Perustutkimus** väitöskirjoista alkaen (gradu ja lisensiaatintöitä voi käyttää lähdekriittisyyden mielessä pitäen, jos muuta aiempaa tutkimusta aiheesta ei ole); muista, että selailuun käteviä ovat paitsi **johdannot, päättäntäluvut ja sisällysluettelot** myös indeksit eli **nimi- ja asiahakemistot**, silloin kun niitä on.
- Kirjallisuustieteen ja kulttuuriteorian **termisanakirjat** (esim. Hosiaislouma, *Kirjallisuuden sanakirja* + lukemattomia englanninkielisiä) ja vastaavat kuten **Tieteen termipankki**. Näiden rinnalla kuitenkin on syytä käyttää spesifimpejä lähteitä, joille sanakirjat usein ohjaavatkin (vähintäänkin pitäisi ristiintarkistaa määritelmiä monista sanakirjoista!).
- **Kirjallisuuden yleisesitykset ja kirjailijabibliografiat** (Suomea koskien mm. *Suomen kirjailijat* -sarja, joka loppuu vuoteen 1980; Tarkan *Suomalaisia nykykirjailijoita*, uusin laitos 2000; *Kotimaisia nykykertoja* -sarja) ja **hakemistot** (Suomen kirjailijat -tietokanta yliopiston kirjaston opassivun kautta; pohjoispohjalaisia kirjailijoita <http://oukastrv6.ouka.fi:8003/Intro?formid=kirqu>). Alkuapuna myös painetut **kirjallisuuden käsikirjat** tai vastaavat (suomeksi mm. *Otavan kirjallisuustieto*). Bibliografioita tulee aina lisää.
- Vanhempaa suomalaista kirjallisuudentutkimusta voi jäljittää selaamalla *Luetteloa suomalaista kirjallisuudentutkimuksista* (so. *Kirjallisuudentutkijain seuran vuosikirjojen* pari osaa, yliopiston kirjastosta löytyy).

Kotimaiset aikakausjulkaisut ja vuosikirjat (artikkeleja, kirjakatsauksia, muista myös vuosittaiset sisällysluettelot, jos niitä on).

Suomalaisia: *Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avain* (ennen: *Kirjallisuudentutkijain seuran vuosikirja*), *Kulttuurintutkimus*, *Joutsen/Svanen*, *Fafnir*, *Elore*, *Media & viestintä* (ennen: *Tiedotustutkimus*), *Sukupuolentutkimus* (ennen: *Naistutkimus*), *niin&näin*, *Lähikuva*, *Nuori Voima*, *Nuoren Voiman kritiikki*, *Parnasso*, *SQS*, *Synteesi*, *Virke*, *Tiede ja edistys*, *Tiedepolitiikka*, *Sosiologia* ym.

Monet ylempänä mainituista tieteellisistä lehdistä ovat saatavilla internetissä omilla sivuillaan (vähintään embargo-viiveen puitteissa eli vuoden tai parin jälkeen) tai ovat nimenomaan nettilehtiä.

Lisäksi Finnasta on pääsy Elektra-tietokantaan, jossa on kotimaisia jurnaaleja tieteenalan läheltä (*Kulttuurintutkimus*, *Naistutkimus*, *Lähikuva*) ja hieman kauempaa (mm. *Sosiologia*, *Tiede ja edistys*).

Kirjallisuuden erityisalojen lehdet tai pienlehdet: *Lumooja*, *Tuli ja savu*, *Onnimanni*, *Tähtivaeltaja*, *Portti*, *Ruumiin kulttuuri*, *Kulttuurivihkot* jne. Vuosikerrat saatavilla hyvin varustelluista kirjastoista ja lehdillä on usein myös omat nettisivut.

Joitakin lisälähteitä kirjallisuudentutkimuksellisiin tai muihin tieteellisiin [artikkeleihin verkossa](#):

- Kirjallisuudentutkimuksen elektronisia väitöskirjoja vuoteen 2013 asti linkitettyinä, <http://neba.fnlit.fi/kirjasto/servaali/evaitos2.htm>.

- *Barnboken. Journal of Children's Literature Research*, <http://www.barnboken.net/index.php/clar/issue/archive>

- Tieteessä tapahtuu, <http://ojs.tsv.fi/index.php/tt> (yleisempi tieteellinen julkaisu)

Ulkomaiset tieteelliset lehdet:

Finnan etusivun hakuruudusta avautuu elektroninen pääsy mm. seuraaviin kansainvälisiin tieteellisiin aikakauslehtiin (hae nimellä tutkimusalueeseesi osuvia!):

Contemporary Literature, Comparative Literature, Comparative Literature Studies, Critical Inquiry, Critical Quarterly, Critical Studies in Media Communication, Criticism, Cultural Studies, Papers: Explorations into Children's Literature, Papers on Language and Literature, Partial Answers, Poetics, Poetics Today, Postcolonial Studies, Postcolonial Text, Scandinavian Studies, Signs, Social Text, Texas Studies in Literature and Language, Tulsa Studies in Women's Literature, Twentieth Century Literature, Women's Studies, European Journal of Women's Studies, American Literature, Children's Literature in Education, College Literature...

Arkistot: SKS ja Kansallisarkisto Helsingissä, yliopistolliset arkistot, sanomalehtikokoelmat, sanomalehtien nettiarkistot, maakunta-arkistot, kirjailijaseurat

Kirjallisuusarvostelut. Useimmat (1900-luvun loppuvuosikymmenten) kirjallisuusarvostelut vuoteen 2003: *Kirjallisuusarvosteluja*-lehti. Vuodesta 2003 alkaen tietoja ARTOSSA. Nettiakakaudelta (osin satunnaisesti) netissä. Muita kritiikkilähteitä sanomalehtien omat (usein maksulliset) arkistot; kirjallisuuslehtien ja -sivustojen (kuten *Kiiltomato*) arkistot.

Internet-lähteistä:

- Apuvälineitä nettisälän tallentamiseen ja organisoimiseen mm. [Onenote](#) (Microsoft) ja [Evernote](#).

- Perusperehtymisessä johonkin teokseen ei voida enää nykyisin kieltää käyttämästä **internetin asiallisimpia study guideja**, kuten <http://www.sparknotes.com/lit/>. Merkittävin varauksin näihin voidaan joskus viitata praktikum- tai kandidoissa analyttisen luennan ja kontekstualisoinnin pienenä oheistukena. Tällaisten lähteiden tietojen suhteen on kuitenkin oltava mielessään erityisen lähdekriittinen ja ehdottomasti käytettävä, aivan kuten muulloinkin, viitteitä (Sparknotes Editors NNNN). Yksinomainen tukeutuminen näihin ei ole missään opintojen vaiheessa sallittua – eikä liiallinen lainaaminen tai varsinkaan plagiointi. Internetissä oleva kirjallisuustieteellinen tieto löytyy useimmiten alkuperäisenä akateemisista, yliopiston kirjaston ja tieteellisten tietokantojen kautta löytyvästä aineistosta (myös em. sivusto antaa näitä lähteitä). Pyrimme aina menemään alkuperäisille lähteille!

Lisävinkki: Tuntuuko siltä, että mahdollisia lähteitä kertyy alkuunsa jopa liian runsaasti? Jyvien karsimisessa akanoista saattavat auttaa yliopistollisten kirjallisuusaineiden **tenttikirjalistat**, myös muiden kuin Oulun. Tässä [linkki Turun yliopiston yleisen kirjallisuustieteeseen](#) (ks. esim. ”Teoreettisia erikoistumisopintoja”).

Toinen lisävinkki: Vielä paremmin ja ajantasaisemmin jyvien löytäminen onnistuu katsomalla, **mihin aihepiiriä koskevissa uusissa tai uudehkoissa artikkeleissa viitataan**. Artikkelien löytämisestä oli puhe jo ylempänä.

6.2. Lähteiden käyttämisen tekniikkaa

6.2.1 Omien ja toisten ajatusten erottaminen toisistaan

Hyvä lähteiden käyttämisen tekniikka osoittaa osaltaan kirjoittajan aiheen ja tieteellisten käytäntöjen hallintaa. Se myös varmistaa sen, että muiden työlle ja heidän tutkimustuloksilleen, käsitteilleen ja ajatuksilleen tehdään oikeutta; vältetään plagiointi. Lisäksi lähdeviiteillä ohjataan lukijaa tarkistamaan esitetyn tiedon ja tulkintojen pätevyyttä ja autetaan kiinnostuneita hankkimaan lisää tietoa.

Aina, kun kyse on muualta tuodusta ajatuksesta, lähde on ilmaistava. On erotettava selvästi oma ja muualta tuotu argumentti. Tiiviin tai vähäisen tiedon osalta pelkkä viite riittää; merkittävämmän tiedon tapauksessa lähteen tekijä tavataan tuoda leipätekstiin avoimemmin: ”Diskurssin käsite pohjaa tässä tutkimuksessa Michel Foucault’n ajatuksiin.”

Käytetyt lähteet ilmaistaan sekä viittein itse tekstissä että bibliografisin tiedoin lähdeluettelossa. Tekstiviite siis ohjaa kirjoituksen lopussa olevaan lähdeluetteloon, josta löytyvät tarkemmat bibliografiset tiedot.

Kaikki lainaukset ja referoinnit teoria- ja tutkimuskirjallisuudesta viitteistetään. Suora kaunokirjallisuuslainaus viitteistetään aina. Kaunokirjallisten teosten referointia omin sanoin sen sijaan ei tarvitse varustaa viitteellä, ellei tietyn asian havaitseminen ole osa tutkimuksessa tehtyjä tuloksellisia löytöjä tai ellei kyseessä ole esimerkiksi päättelyketjun kannalta tärkeä anekdootti.

Jo kirjoittaessaan tutkielman ensimmäisiä versioita kannattaa merkitä viite heti, kun lainaa tai referoi jotain lähdetä! Noiden viitattujen kohtien löytäminen jälkikäteisesti lähdeteksteistä on hankalaa, ja puuttuvien viitetietojen täydentäminen unohtuu helposti. Mikäli referoi lähteitä muistinvaraisesti, vailla täsmällistä tietoa viitatusta kohdata, arveltu viitteen paikka on syytä merkitä jotenkin tekstiin myöhempää tarkistamista varten (esim. tekstinkäsittelyohjelman kommenttityökalulla, asteriskijonolla *** tms.).

6.2.2 Typografisista tavoista ja lainaamisesta

Itsenäisesti julkaistujen teosten nimet *kursivoidaan*. Yksittäisten runojen ja novellien sekä artikkelien nimet taas ilmoitetaan kursivoimatta lainausmerkeissä (lähdeluettelossa kuitenkin ilman lainausmerkkejä).

Esiteltävät käsitteet, joita halutaan painottaa, kursivoidaan. Vieraan kielen sanat (esim. suluissa ilmoitettu alkuperäiskäsite tai latinankieliset sanonnat) kursivoidaan. Lihavointia ja

alleiviivausta ei käytetä. Lainauksia ei kursivoida (eikä lihavoida), paitsi siltä osin kuin alkutekstissä on erottuvaksi kursivoitua (tai lihavoitua) ainesta.

Aiempiä tutkimustietoja ja kaunokirjallista tekstiä tuodaan omaan tekstiin joko referoiden tai suoraan lainauksin. Kirjallisuuden opinnäytetöissä hyvä nyrkkisääntö on käyttää vain kaunokirjallisuudesta suoria lainauksia ja tutkimuskirjallisuudesta epäsuoria. Sääntö ei kuitenkaan ole ehdoton.

Tutkimuskirjallisuuden referointi voi olla paitsi tiivistävää myös kommentoivaa eli enemmän keskustelemaan asettuvaa. Tiivistävässä referaatissa kirjoittaja tiivistää käyttämästään lähteestä omin sanoin ydinasian. Kommentoivassa referaatissa kirjoittaja tiivistää, mutta myös kommentoi tai suhteuttaa samalla esitettyä tietoa muuhun asiasta tiedettyyn tai tekee omia jatkopäätelmiä. Lähdeviittein varmistetaan, että lähdetä ei tulla plagioineeksi.

Tutkimuksista tai teoriakirjallisuudesta suoria lainauksia otetaan vain, jos 1) alkuperäisessä tekstissä asia on ilmaistu niin ainutkertaisesti, että se toisin sanottaessa menettäisi tarkkuutensa tai jopa vääristyisi; 2) kirjoittaja haluaa kommentoida, kiistää tai näyttää toisen ajatuksia.

Suoria lainauksia etenkin tutkimuskirjallisuuteen pitää käyttää säästeliäästi, ja niiden tulee olla mahdollisimman lyhyitä. Rungas lainaaminen synnyttää helposti epäitsenäisen ”leikkaa ja liimaa” -vaikutelman. Samantapaista pötkömäisyyttä aiheuttaa se, jos yksittäisten tutkimusten referointi on toistuvasti vain tiivistävää, eikä lainkaan kommentoivaa, pohtivaa tai tutkimuksia toisiinsa suhteuttavaa.

Kaunokirjallisuudesta tuotujen lainausten pituutta on hyvä osata vaihdella. Osa (kuten jotkin kirjallisesti osuvat ilmaukset asioille) voi olla virkkeensisäisiä lyhyempiä irrotuksia. Tärkeimmät aukiluettavat otteet taas esitetään pidempinä virkkeen tai useamman pituisina lainauksina.

Teknisesti ottaen lainaaminen käy seuraavasti. **Lyhyt suora lainaus** (sanan, muutaman sanan tai enintään kolmen rivin mittainen) merkitään aina lainausmerkein ja sen sisällä mahdollisesti olevat lainausmerkit muutetaan puolilainausmerkeiksi. **Pitkä suora lainaus** (kolme riviä tai pidempi) sisennetään vasemmasta reunasta ja käytetään riviväliä 1. Sisennettyä lainausta ei merkitä lainausmerkein – sisennys riittää osoittamaan lainauksen. Jos sisennetyn lainauksen sisällä on lainaus, se jää lainausmerkkeihin (ei muuteta puolilainausmerkeiksi). (Sisentämisestä lisää myöhemmin.)

Poisjätöt lainauksesta merkitään kahdella ajatusviivalla tai merkinnällä ”[...]”. ”Tässä virkkeessä välistä – – on jätetty jotain pois.” ”Tässä virkkeessä välistä [...] on jätetty jotain pois.” Edellinen on nykysuomessa suositus, mutta se saattaa tuottaa joidenkin kirjallisten

aineistojen (runsaasti repliikkiviivoja sisältävät tekstit, vanhemmat tekstit joissa ajatusviivoja käytetään ajattelun taukojen merkinä tms.) suhteen hankaluutta, joten on mahdollista pitäytyä myös alallamme vanhastaan vakiintuneessa poistomerkinässä.

Joissain tapauksissa lainauksen alkukirjain tuottaa ongelmia: se on iso, kun omassa virkerakenteessa pitäisi olla pieni, tai toisinpäin. Tapauksessa, jossa lainaus kaksoispisteen jälkeen aloitetaan omaan tekstiin sovittamisen takia keskeltä lainattua virkettä, yksi vaihtoehto on käyttää poistomerkinää virkkeen alussa: ”[...] niinpä tämä virke on alkuperäistekstissä alkupuoleltaan pidempi.” Toinen vaihtoehto on muuttaa uusi kirjain isoksi ja merkitä se hakasulkeisiin: ”[N]iinpä tämä virke on alkuperäistekstissä alkupuoleltaan pidempi.” – Kolmas vaihtoehto on kiertää isoa tai pientä kirjainta koskeva ongelma niin, että upottaa lainauksen toisella tapaa osaksi omaa virkettä, kuten vaikka nyt, kun annetaan juuri tämän virkkeen tapaan esimerkki ”niinpä tämä virke on alkuperäistekstissä alkupuoleltaan pidempi”.

Kirjoittajan omat kommentit lainattuun tekstiin, esimerkiksi ymmärtämisen helpottamiseksi tehdyt pronominiin viittaussuhteiden täsmennykset, erotetaan lainauksesta hakasuluin. Jos pitkään lainaukseen poikkeuksellisesti lisätään kursivointi jonkin elementin erityiseksi painottamiseksi, merkitään lähdeviitteeseen lisäys ”kursiivi lisätty” tms. Tällaisia lisäyksiä on kuitenkin syytä tehdä hyvin harvoin, jos lainkaan.

6.2.3 Vieraskielisestä ja käännettystä kirjallisuudesta

Vieraskielisestä *tutkimus- ja teoriakirjallisuudesta* tuodut sitaatit on yleensä syytä suomentaa – suomeksi ajateltu on paremmin sisäistetty. Kun käänös on kirjoittajan oma, lähdeviittemerkintä noudattaa muotoa (Girard 1982, 24–25, suom. NN). Alkukielinen lainaus voidaan antaa harkinnan mukaan alaviitteessä tai lyhyen lainauksen kyseessä ollen suluissa. Julkaistuja tutkimuskirjallisuuden käännöksiä lainattaessa ei alkukielistä tarvita, paitsi jos erityisesti halutaan kiinnittää huomiota alkuperäistekstin ja käänöksen eroihin.

Kaunokirjallisuuden eli tavallisten tutkimuskohteidemme suhteen oppialalla lähtökohtana on se, että kirjallisuutta tutkitaan alkukielellä. Tällöin myös lainaukset vieraskielisestä kaunokirjallisuudesta ovat tutkimustekstissä ensisijaisesti alkukielellä.

Tarvittaessa voidaan käyttää olemassaolevia suomennoksia, jotka voidaan liittää alatai loppuviitteeksi. Tämä on tarpeen etenkin muun kuin ruotsin tai englanninkielisen tekstin kohdalla. Toisinaan tuntuu luontevammalta toimia toisin päin, varsinkin jos lainaukset nivoutuvat osaksi omaa tekstiä virketasolla: kirjoittaa sitaatit suomeksi ja liittää alkuteksti viitteisiin. Joissain tapauksissa taas voi osoittautua parhaaksi

ratkaisuksi asetella alkuteksti ja käännös rinnakkain tai allekkain, kunhan lainatut tekstijaksot eivät ole kovin pitkiä – esimerkiksi runouden kohdalla tämä on usein hyvinkin perusteltu ratkaisu. Minkä käytännön sitten omaksuukin, johdonmukaisuus on tässäkin valttia.

Jos käännös ei täysin välitä alkutekstin merkitystä, tulee asiaan kiinnittää huomiota, etenkin jos kyse on oman argumentin kannalta keskeisestä merkityksestä. Oman argumentin kannalta vähemmän merkitykselliset huomautukset voi tehdä viitteissä. Olemassaolevaa käännöstä voidaan myös muokata tarkemmaksi, jolloin lainauksen jälkeen tulee merkitä sulkuihin huomautus ”käännöstä on muokattu”. Jos suomennosta ei ole valmiiksi olemassa, voidaan sellainen tuottaa itse. Varsinkin runouden tai semanttisesti tiiviin proosan kohdalla suomennos on jo itsessään arvokas tulkinta alkutekstistä.

Joskus voi olla tarpeen viitata käännettyyn teokseen, vaikka alkuteosta ei saisikaan käsiinsä tai alkukieli olisi itselle täysin vieras. Näin voi käydä esimerkiksi silloin, kun halutaan viitata jonkun tutkittavan teoksen intertekstuaalisiin pohjateksteihin. Opinnäytetyön varsinaisena aiheena voi myös olla jokin teoreettinen tai filosofinen kysymys, jolloin kaunokirjallisuus toimii vain argumenttia tukevana esimerkkinä. Ja sekin on muistettava, että käännökset tarjoavat väylän moniin Suomessa vähän tunnettuihin kulttuureihin – että kirjallisuus on todellakin ”maailmankirjallisuutta”. Emme halua jäädä vain isojen kielialueiden kulttuurien vangiksi. On myös totta, että alkukielen hallinta ei ole yhtä olennaista esimerkiksi laajojen romaanien yleisen tematiikan kuin vaikkapa runouden kielikuvien analysoinnissa. Kuitenkin aina, kun on mahdollista, on hyvä etsiä alkukielinen teos käsiinsä ja tarkistaa käännöksen luotettavuus.

Viitattaessa käännöskirjallisuuteen on tärkeää muistaa, että tällöin viitataan todellakin kääntäjän tuottamaan käännökseen, ei alkuteokseen. Eli sen sijaan että kirjoittaisi ”kuten Laurence Sterne on todennut: ’KEPPIHEVOSISTA ei pidä kiistellä’”, kannattaa olla tarkkana ja kirjoittaa ”kuten Laurence Sterne on todennut (tässä Kersti Juvan suomeksi muotoilemana): ’KEPPIHEVOSISTA ei pidä kiistellä’.” Kääntäjälle on suotava hänelle kuuluva kunnia.

6.2.4 Sisä- eli sulkuviite

Kirjallisuuden opinnäytteissä käytetään ennen muuta **sisä- eli sulkuviitteitä**.

Sulkuviitteisiin merkitään tekijän sukunimi (tai tekijöiden sukunimet), julkaisun

ilmestymisvuosi sekä viitatus tekstikohdan sivunumero(t): (Viljanen 1944, 25–26). Kahden tekijän väliin tulee &-merkki, saman lähteen eri sivunumerot erotetaan pilkulla: (Koivunen & Lehtonen 2011, 22, 29.) Jos teoksessa on kolme tekijää, käytetään ensimmäistä tekijää sekä lyhennettä ”ym.” tai latinasta tulevaa lyhennettä ”et al.” (tarkoittaa samaa). Jos taas viite sisältää useita lähteitä, ne erotetaan puolipistein: (Niemi 1983, 6, 12; Laitinen 1981, 572).

Sivunumerojen – samoin kuin vuosilukujen – välille tulee aina pitkä viiva eli ajatusviiva: (16–19, 2009–2011).

Jos oma argumentti liittyy muualta löytyviin ajatuksiin, mutta ei suoraan toista niitä, voidaan käyttää ks.- tai vrt.-viitteitä (ks. Hölönen 1987, 56). Katsomaan kehottaminen merkitsee yleensä jonkinasteista samanmielisyyttä, siinä missä vertaamaan kehottaminen ilmaisee suurempaa etäisyyttä käsiteltävässä asiassa tai voi ilmaista erimielisyyttä lähteen kanssa.

Varsinaisena tutkimuskohteena olevaan kaunokirjallisuuteen viitataan sisäviitteissä kirjainlyhenteellä (ja lyhenne merkitään myös lähdeluetteloon). On käytännöllisempää viitata esimerkiksi Juhani Syrjän *Omenatarhaan* viitteellä (OT, 12) kuin pitemmällä merkinnällä (Syrjä 1987, 12). Teoslyhennettä käytettäessä myös ilmestymisvuosi jätetään pois viitteestä; halutessaan myös pilkun voi jättää pois (käytännön on kuitenkin oltava sama läpi tekstin).

Lyhenteet selitetään teoksen tiedoissa lähdeluettelossa (ks. liitteenä oleva lähdeluettelomalli). Jos tutkielmassa esiintyy useiden eri teosten lyhenteitä, lähdeluetteloa edeltävä erillinen lyhenneluettelo on paikallaan.

Tutkittavan teoksen nimestä voi myös muualla tekstissä käyttää lyhennettyä, sujuvampaa muotoa. Tästä on kuitenkin mainittava ala- tai jälkiviitteellä tai sulkeissa, kun teoksen nimi esiintyy tutkielman tekstissä ensimmäisen kerran:

Anu Kaipaisen *Arkkienkeli Oulussa 1808–1809* (1967, jatkossa pelkkä *Arkkienkeli*) kertoo hullusta oululaisesta naisesta, joka korjaa itselleen Suomen sodan aikaan ruumiskasasta miehen.

Sisäviitteen paikkaa määräävät seuraavat **pääsäännöt**:

1. Yhteen virkkeeseen viittaava viite tulee sulkeissa virkkeen loppuun ennen pistettä (Lähde 1987, 75).
2. Kun lainattua tietoa on useamman virkkeen verran, viite sulkeissa viimeisen virkkeen pisteen jälkeen ja piste myös sulkeiden sisään. Tämä on yleinen käytäntö. (Lähde 1987, 75.) Viittauksen jälkeen kappaletta voi jatkaa omin päätelmin.

Poikkeukset pääsääntöihin:

3. Jos lähteen kirjoittajan nimi mainitaan virkkeessä, viite tulee heti nimen jälkeen, esim. ”Lähteen (1987, 75) mukaan” – paitsi jos on tarpeen merkitä erikseen se, missä kohtaa kappaletta alkaa muista lähteistä tuotu tieto tai oma pohdiskelu.

4. Lyhyeen, muusta virkkeestä erottuvaan tietoon viittaava viite voidaan laittaa heti tiedon jälkeen, jos on se on tarkoituksenmukaista erottaa muusta virkkeestä. Näin voi tehdä joskus esimerkiksi silloin, kun virkkeen alkuosa viittaa lähteeseen mutta loppuosa on selvästi omaa päätelmää: ”Kuten on tullut esiin, asiassa on viitetekniikan erikoistieteen määrittämät vakiintuneet säännöt (Seppä 1984, 33; Smith 2008, 12–14), mutta on sallittava myös poikkeuksia.” Kyseeseen voi tulla myös esimerkiksi viittaus jonkin erikoisemman käsitteen alkuperään, jolloin viite tulee heti käsitteen jälkeen.

5. Lisäksi ensimmäiseen pääsääntöön on tämä poikkeus: kun sulkuviitettä edeltää kaksoispisteellä johtolauseesta erotettu suora lainaus, sulkuviite merkitään vasta lainatun virkkeen päättävän pisteen jälkeen ja sulkeiden sisään tulee piste. Toisin sanoen virkkeen tai useamman mittaisen sitaatin jälkeen viitteen merkintätapa noudattaa pääsääntöä 2 riippumatta siitä, onko lainausmerkkien sisällä virke vai kaksi – poikkeuksen mahdollisena poikkeuksena tosin poikkeus 3! Esimerkit:

Eräät kriitikot ovat olleet toista mieltä: ”Nissisen kokoelma on sivistyksen ja keinotekoisuuden turmelema.” (Tarkka 1996.)

Kriitikko Pekka Tarkka (1996) on toista mieltä: ”Nissisen kokoelma on sivistyksen ja keinotekoisuuden turmelema.”

Lisäksi tähdennettäköön sitä, miten yli kolme riviä pitkä lainaus ja sen yhteydessä sisäviite merkitään. Jos lainaus on *yli kolme riviä* pitkä, se sisennetään näin:

Sisennyksessä EI käytetä lainausmerkkejä. Sisennyksen jälkeen tulee lähdemerkintä, jossa *on piste sulkujen sisällä* riippumatta siitä, kuinka monta virkettä on lainattu. Sisennetty sitaatti erotetaan muusta tekstistä tyhjällä rivivälillä ennen sitaattia ja sen jälkeen.

Jos sitaatti sisältää kappalejakoja, uusi kappale erotetaan edellisestä aloittamalla se uudelta riviltä ja lyömällä rivin alkuun kolme välilyöntiä. (Lähde 2015, 10.)

6.2.5 Ala- tai loppuviitteet

Sisä- eli sulkuviitteen ohella voidaan käyttää **ala- tai loppuviitteitä** (opinnäytteissä yleensä edellisiä, koska alaviitteet ei vaadi erillistä ”Viitteet”-osastoa työhön ja sisällysluetteloon).

Sisä- ja ala- tai loppuviitteitä voi käyttää yhdessä.

Noottiosastoon sijoitetaan kommentoivia viitteitä: pohdintoja, määrittelyjä, suomennoksia, täsmennyksiä, varauksia, selventävää lisätiedon ääreen ohjaamista jne. Nämä kommentoivat viitteet antavat lisävalaistusta sanotulle, syventävät tai myös ristiriitaistavat sitä. Kyseeseen voi tulla myös käsitteen tai sen suomennoksen selventäminen, joka tosin on syytä opetella tekemään myös leipätekstissä suorasanaisesti. Mahdollista on myös vaikkapa ilmiön kytkeminen teoreettiseen, kirjallisuushistorialliseen tms. keskusteluun – ellei tähän ole leipätekstissä sillä tai muulla kohtaa mahdollisuutta. Joskus (lähinnä artikkelikirjoittamisessa) ala- tai loppuviitteisiin sijoitetaan myös aineiston tai teoreettisen kysymyksen rajaamista ja rajauksen perustelemista.

Parhaimmillaan leipäteksti ja noottiosasto käyvät keskenään vuoropuhelua. Kirjoittaessa ala- tai loppuviitteitä voi tietysti käyttää myös kirjoittamisen ”kellarina”. Toisin sanoen niihin voi kirjoitusprosessin aikana siirtää rönsyjä, jotka katkaisisivat varsinaisen tekstin loogisen kulun, mutta jotka silti tuntuvat tarpeellisilta. Lopulta tarpeettomiksi osoittautuvat rönsyt on sitten helppo siivota pois työtä lopulliseen muotoon tiivistettäessä.

6.2.6 Lähteiden käyttämisen mieli ja strategia

Markku ja Maria Ihosta (2005, 47–50) mukaillen, lähteiden käyttämisessä on mieltä monesta syystä:

1. Lähteet antavat kysymyksiä ja näkökulmia.
2. Taustoittaminen, kontekstualisointi.
3. Tutkimusaiheen relevanssin perustelevminen.
4. Aiempaan tutkimukseen tutustu(tta)minen.
5. Tieteelliseen keskusteluun osallistuminen.
6. Lähteiden keskusteluttaminen (tieteellisen vuoropuhelun tekniikasta lisää alla).
7. Oppineisuuden ja lukeneisuuden osoittaminen (opinnäytteissä); varo kuitenkin ns. name droppingia (nimillä brassailu ei osoita oppineisuutta, pitää mennä asia edellä).
8. Ajanmukaisen tutkimustiedon soveltaminen.

Strategisemmin ottaen on tärkeää huomata, että kirjoittaja voi kielellisillä valinnoillaan – muun muassa erilaisin referointiverbein – **viestiä suhtautumisestaan lainatun tai referoidun lähteen tietoon**. Tämä tekee tekstistä elävää ja ilmentää vuoropuheluun asettumista oman läpiajattelun perusteella (ks. Ihonen & Ihonen 2005, 50–51):

- Vahvasta tukeutumisesta tai sitoutumisesta lähteeseen on kyse, kun sanotaan: ”X on osoittanut”; ”X näyttää, että”.
- Neutraalia asennetta lähteen tietoon ilmaisevat esimerkiksi muotoilut ”X toteaa” tai ”X:n mukaan”. Samoin vielä myös ”X katsoo”, ”X esittää” tai ”X on sitä mieltä, että”, vaikkakin näissä voi myös jo olla aavistuksen enemmän etäisyyttä mukana.

- Lähteeseen otetaan jo suuremmin etäisyyttä, jos sanotaan, että joku ”väittää” tai ”olettaa”.
- Kirjoittajan jyrkästä kriittisyydestä lähteessä esitettyä kohtaan kertoo johdattelu ”Virtanen on väärässä väittäessään, että A on B” – näin kielteinen kanta täytyy tietysti myös perustella.
- Yleensä kritiikki kuitenkin verhotaan kohteliaampaan, lievennettyyn muotoon. Esimerkiksi: ”Virtanen väittää, että A on B, mutta ehdotan seuraavassa, että A on C.”
- Vieläkin hienovaraisemmin esitetty kannanotto olisi oma väittäjä, jota seuraa pelkkä viittaus vastakkaiseen näkemykseen: ”A on C (vrt. kuitenkin Virtanen 1998, 66).”

Myös **lähteen asenne esittämäänsä ajatukseen** tulisi ymmärtää ja välittää sanavalinnoin. Onhan tietenkin eri asia kirjoittaa ”X:n mielestä on kiistatonta”, ”X on pohtinut”, ”X arvelee”, ”X epäilee” tai ”X kiistää”. (Ihonen & Ihonen 2005, 51–52.)

Edelliset suhtautumista ilmaisevat muotoilut ovat osa **tieteellisen vuoropuhelun tekniikkaa**. Sitä on myös se, että asetetaan lähteitä vuoropuheluun keskenään. Monesti käytössä on samasta asiasta puhuvia monia lähteitä, jotka voivat täydentää toisiaan tai olla erimielisiä. Tällöin on luontevaa rakentaa omaa tekstiä **dialogiksi erilaisten lähteiden välillä**. Tästä seuraavassa tarkemmin.

Aloitellessaan tutkimuksen tekemisen opiskelua moni saattaa ajatella, että on löydettävä ennen muuta samanmielisiä lähteitä. Toki onkin hyvä hahmottaa, mikä on asioita koskeva tieteellinen konsensus (esimerkiksi readerit ja companionit ovat siinä työssä usein avuksi).

Mutta yhtä tärkeää on huomata, että lähteiden keskinäisen erimielisyyden toteaminen ei suinkaan heikennä työtä, vaan vahvistaa sitä. Pyri olemaan tieteellisesti eksakti!

Myös primaarilähteitä (esim. tutkittavan kirjailijan eri tekstejä) sekä tietysti niistä tehtyjä tulkintoja voidaan keskusteluttaa. Tutkijoihin vedottaessa on pyrittävä menemään ensi käden lähteille asti, jos suinkin mahdollista. Yleisesityksiä (vaikkapa jo kerran esimerkkinä olleen Foucault’n tuotannosta) on kuitenkin lupa käyttää – ainakin vaikeiden alkutekstien rinnalla se on peräti suotavaa.

Kun lähteitä asetetaan suhteeseen keskenään, omasta tekstistä ei tule niin helposti luettelomaista läpikäyntiä. Lisäksi tulee helpommaksi arvioida lähteissä esiintyvien ajatusten pätevyyttä, niin suhteessa toisiinsa kuin omaan aineistoon. Lähteiden erojen ymmärtämisen ja näyttämisen lisäksi mitä tärkein osa tieteellistä vuoropuhelua onkin **lähteiden ja aineiston vuoropuhelu**. Tämä on tutkimuksen ydinaluetta, jonka tutkija tulkinnoillaan saa aikaan. Se ei ole niin abstrakti asia kuin ehkä kuulostaa, sillä kysehän on siitä, että lähteitä käytetään tarkoituksenmukaisesti – vastattaessa tutkimusongelmana esitettyyn kysymykseen.

On huomattava vielä eräs asia: käsitteiden historia-, teoria- ja koulukuntasidokset. Voi olla

niin, että samalla sanalla on enemmän tai vähemmän eri käyttöjä, poikkeava tarkoite tai sävyeroja. Samaan *termin* ei aina sisälly tismalleen sama *käsite* (esim. ”diskurssi” Foucault’lla ja klassisessa narratologiassa ovat eri käsitteitä). Omaksuttaessa tutkimukseen tietty teoreettinen pohja, omaksutaan samalla tiettyjä perus- ja erityismerkityksiä käsitteille. Näiden valintojen pitävyyttä eli käsitteidensä teoreettista selitysvoimaisuutta suhteessa aineistoonsa tutkija voi sitten tuki tutkailla itsekriittisestikin prosessin kuluessa, hermeneuttisen kehän syventyessä. Samoin mikäli tutkittava asiasisältö sitä tuntuu vaativan, voidaan avaimiksi valittuja käsitteitä suhteuttaa muiden tutkimusperinteiden likeisiin käsitteisiin (esim. foucault’laispohjaisen kulttuurintutkimuksen ”diskursiivinen käytäntö” vs. marxilainen ”ideologia” tai eri tutkijoiden intertekstuaalisuutta koskeva terminologiat).

6.2.6. Viitemerkintöjen erityistapauksia

Seuraavassa vielä joitakin viitemerkintöjen erityistapauksia, joihin edellä mainittuja perussääntöjä soveltaessaan silloin tällöin törmää. Alla olevaa voi siis käyttää eräänlaisena ongelmatapausten tarkistuslistana.

Digitaalisiin eli sähköisiin julkaisuihin viitataan samoilla periaatteilla kuin painettuihin lähteisiin eli mainitaan tekijä, julkaisuvuosi ja sivunumero (mikäli lähteessä on sivut).

Blogin tapauksessa lähdeviite merkitään näin:

- jos tekijä on tiedossa: (Melender 2012)
- jos tekijä ei ole tiedossa: (*Sanojen välissä* 13.11.2012)

Kun samassa tutkielmassa viitataan julkaisuihin, joiden **kirjoittajilla sattuu olemaan sama sukunimi**, sekaannus vältetään merkitsemällä kyseisiin viitteisiin myös etunimet: (Niemi, Irmeli 1987, 12–14; Niemi, Juhani 2000, 24). Voidaan käyttää myös etunimen alkukirjainta: (Niemi, I. 1987, 12–14; Niemi, J. 2000, 24).

Jos viitataan **yhden kirjoittajan samana vuonna ilmestyneisiin julkaisuihin**, ne erotetaan toisistaan pienillä aakkosilla otsikoiden mukaisessa järjestyksessä (tällöin teokset järjestetään saman periaatteen mukaan myös lähdeluetteloon): (Hutcheon 1989a) ja (Hutcheon 1989b).

Ellei alkuperäistä lähdettä ole mitenkään saatavilla, **viittaaminen toisen lähteen kautta** alkuperäiseen lähteeseen on tehtävä tiettäväksi tekstissä. Voidaan kirjoittaa: ”Teoksessaan *Merkitysten maailma* (1996) Mikko Lehtonen viittaa Janice Radway’n ajatukseen siitä, että –.” Tai jonkun lainatessa jotakuta voidaan käyttää merkintää ”sit.”: (esim. Harding & Hintikka 1983, ix, sit. Ronkainen 2000, 161).

Viitattaessa esimerkiksi **lehtikirjoitukseen, jonka kirjoittaja ei käy ilmi**, merkitään viitteeseen tekstin otsikko. Viitteen informatiivisuutta lisää huomattavasti, jos siihen

merkitään myös lehden nimen lyhenne ja ilmestymisaika. Seuraavassa esimerkissä viitataan *Savon Sanomien* kirjoitukseen: (”Uudet kunniamerkkiäidit”, SS 12.5. 1992).

Kun on kyse koko teoksesta (eikä jostain sen artikkelista) ja teos mainitaan ensimmäistä kertaa: ”Nykykirjallisuutta käsittelee muun muassa *Kurittomat kuvitelmat* (2002, toim. Markku Soikkeli), jossa”.

Ellei tuollaisen teoksen nimeä käytetä leipätekstissä eli viitattaessa yleisesti (ilman sivunumeroita) **kokonaiseen toimitettuun julkaisuun**, ilmoitetaan julkaisun nimi kursivoituna sekä ilmestymisvuosi: (*Intertekstuaalisuus – suuntia ja sovelluksia*, 1991). Tällöin ei siis viitata kokoomateoksen yksittäiseen artikkeliin, vaan esimerkiksi aihealueesta käytyyn keskusteluun, jonka näkökulmia teoksen eri kirjoittajien artikkelien katsotaan kuvastavan. Nytemmin tälle tavalle rinnakkaiseksi vaihtoehdoksi on tullut tapa viitata teokseen toimittajan tai toimittajien nimillä: (Viikari [toim.] 1991). Työssä on käytettävä systemaattisesti jompaakumpaa valittua tapaa.

Sanakirjoihin turvautumista tutkimustekstissä ei pidetä yleensä ottaen suositeltavana, mutta tämäkin on tapauskohtaista. Niitä voidaan tuoda lähteiksi esimerkiksi tarkasteltaessa kriittisesti ja ristiin jonkin termin määritelmiä. Tällöin lähtökohtana voi olla yleinen sanakirjamääritelmä, jota sitten aletaan tarkentaa. Esimerkiksi pohdittaessa myyttien käyttöä kaunokirjallisuudessa sanakirjaviite voisi olla muodossa: (*Otavan kirjallisuustieto*, s.v. mytopoeia). Esimerkin kirjainlyhenne ”s.v.” (lat. *sub voce*) tarkoittaa 'alla hakusanan'.

Kun julkaisun **tekijänä on organisaatio**, viitataan näin: ”*Kulttuuripolitiikan strategiassa 2020* todetaan”.

Esimerkki Raamattuun viittaamisesta: ”Raamatullinen nimi kytkee hahmon Eesauhun, joka myi esikoisuutensa veljelleen hernekeitosta (1. Moos. 25: 29–34).”

Hakasulkeiden käytöstä ja ison/pienen kirjaimen vaihtamisesta: Kun lainataan kokonaista virkettä tai virkkeen alkua ja lainaus upotetaan kirjoittajan omaan virkkeeseen, vaihdetaan iso alkukirjain pieneksi ja merkitään hakasuluilla: Korsisaari (2006, 148) toteaa, että ”[r]omantiikkateollisuuden kirjamarckkinoilla proosa on syrjäyttänyt runon”. (*Huom. Lainausmerkki jää pisteen sisäpuolelle.*) Usein aivan hyväksyttävää on myös säätää näissä hakasulkuja edellyttävissä tapauksissa lainauksiin merkittävän osuuden pituutta: Korsisaari (2006, 148) toteaa, että romantiikkateollisuuden kirjamarckkinoilla ”proosa on syrjäyttänyt runon”. – Vertaa sama lainaus suorana virkelainauksena: ”Romantiikkateollisuuden kirjamarckkinoilla proosa on syrjäyttänyt runon.” (Korsisaari 2006, 148.) (*Huom. Tässä tapauksessa lainausmerkki on pisteen ulkopuolella.*)

Täsmennyksiä vanhempaan kirjallisuuteen viittaamisessa:

Antiikin klassinen kirjallisuus

Tekstissä:

- a. 1. kerta: (*Timaios*, 52a–d; tästä eteenpäin T).
- b. 2. kerta: (T, 53c–d).

Lähteissä:

Platon 1999. *Timaios*. Suom. A. M. Anttila. Teoksessa *Teokset V*. Toim. Holger Thesleff, Tuomas Anhava, Jaakko Hintikka & Marja Itkonen-Kaila. Helsinki: Otava, 157–245.

Huomaa: Monen antiikin klassisen kirjailijan kohdalla käytetään tieteenalalla vakiintunutta numerointia, esimerkiksi Platonin teoksiin viitatessa käytetään tekijännimen ja tekstin nimen ohella ns. Stephanuksen numerointia (viittaa Platonin teosten painokseen vuodelta 1578), joka on yleensä painettu käännösten marginaaliin. Alkuperäisen käsikirjoituksen valmistumisvuotta ei varmuudella tiedetä, joten sitä ei ilmoiteta.

Klassikot, joista on olemassa useampia kilpailevia tieteellisiä laitoksia

Tekstissä:

- a. 1. kerta: (*Oeuvres Completes*, I, 27, 287; tästä eteenpäin OC; *Esseet*, I, 27, 248; tästä eteenpäin E).
- b. 2. kerta: (OC II, 12, 358; E II, 12, 389).

Lähteissä:

Montaigne, Michel de 1967 (1595). *Essais*. Teoksessa *Oeuvres completes*. Éd. Albert Thibaudet & Maurice Rat. Paris: Gallimard.

Montaigne, Michel de 2008 (1595). *Esseitä I*. Suom. Renja Salminen. Helsinki: WSOY.

Montaigne, Michel de 2008 (1595). *Esseitä II*. Suom. Renja Salminen. Helsinki: WSOY.

Huomaa: Monesta klassikon asemaan nousseen kirjailijan teoksista on olemassa useita kilpailevia laitoksia ja numerointeja. Montaignen kohdalla vakiintunut sivunumerointi viittaa kirjaan, lukuun ja sivunumeroon. Lähteissä tarkennetaan, mihin laitokseen viitataan. Alkuperäinen ilmestymisvuosi viittaa tieteellisen laitoksen pohjana olleeseen painokseen. Jos teoksesta on olemassa suomennos tai useampia, viitataan lähteissä sekä pätevimmäksi katsottuun tieteelliseen laitokseen että pätevimpään suomennokseen (tässä tapauksessa Renja Salmisen käännökseen). Valintoja voi perustella erillisessä viitteessä.

6.3 Lähdeluettelo ja sen ryhmittely

Lähdeluettelo liitetään (mahdollisten loppuviitteiden jälkeen) opinnäytetyön loppuun otsikolla ”Lähteet”. Se sisältää tekijän sukunimen perusteella aakkostettuna tutkielmassa käytetyt lähteet. Lähdeluetteloon merkitään vain se kirjallisuus, johon kirjoittaja on kirjoituksessaan viitannut.

Lähdeluettelolla on monia tehtäviä:

- Pelkän lähdeluettelon perusteella voidaan tehdä johtopäätöksiä kirjoittajan teoreettisista lähtökohdista, perehtyneisyydestä tutkimusperinteeseen sekä hänen aineistonsa johdonmukaisuudesta ja ajantasaisuudesta. Usein opinnäytetyön tarkastaja, aikakauslehden toimittaja tai referee-asiantuntija aloittaa kirjoitelmaan perehtymisen lähdeluettelosta.
- Lähdeluettelon perusteella voidaan tarkistaa tutkielman kirjallisuusviitteiden paikkansapitävyys ja verrata tutkijan tulkintoja lähteissä esitettyyn.
- Hyvin laadittu lähdeluettelo antaa lukijalle riittävät tiedot hakeutua kiinnostaviksi arvioimilleen lähteille.

Lähdeluettelo voidaan jäsenellä eri tavoin tutkielman laadusta riippuen. Opinnäytetöiden lähdeluettelossa on tapana soveltaa tarkoituksenmukaista alaryhmittelyä, tyypillisimmin **primaarilähteet – sekundaarilähteet tai kohdeteokset – muu kaunokirjallisuus – tutkimuskirjallisuus**.

Kandidoissa, graduissa, väitöstutkimuksissa, monografioissa ja artikkeleissa suositeltava käytäntö on, että varsinaisena tutkimuskohteena olevat tekstit eli primaarilähteet erotetaan teoria- ja tutkimuskirjallisuudesta eli sekundaarilähteistä. Suppeampien praktikum- ja proseminaaritöiden lähdeluettelo saattaa mahtua yhdelle sivulle, eikä sitä välttämättä tarvitse ryhtyä jaottelemaan tämän enempää. Suuremmissa töissä voidaan ryhmitellä omaksi alakokonaisuudekseen **painetut ja painamattomat lähteet**. Graduissa tähän on usein syytä. Elektronisesti käytössä olleet julkaisut, jotka on julkaistu myös painettuina, lasketaan tällöin painettuihin lähteisiin, samoin tieteelliset lehdet, oli ne julkaistu myös printtinä tai ei.

Lähdeluettelossa tärkeintä on systemaattinen, johdonmukainen merkintätapa. Yleismalli on alallamme Kirjallisuudentutkijan Seuran julkaisema *Avain*. Kuitenkin opinnäytteiden kohdalla sovelletaan merkintä- ja luettelokäytäntöjä myös yliopistoittain. Tutkijoiden julkaisuissa ja artikkeligradun artikkeleissa seurataan kulloisenkin julkaisun tai kustantajan ohjeita.

Seuraavilla sivuilla annetaan lähdeluettelomalli ja jatkossa alaluvuissa avataan, mitä merkintätapoja malliin sisältyy. Luettelossa on käytetty primaari/sekundaari-jaottelua ja sekundääristen alla painetut/painamattomat-jaottelua. Lisäksi olisi mahdollista erottaa digitaaliset lähteet kokonaan omaksi ryhmäkseen, kuten myöhempänä tulee puhe. Tässä ne on upotettu muihin jaoteltuihin ryhmiin. (Selvyyden vuoksi luettelomallin fontti on erivärinen. Opinnäytteissä käytetään tietenkin normaalia mustaa fonttia.)

6.3.1 Lähdeluettelomalli

Tässä mallissa on eritelty sekundäärlähteiden ”painetut” ja ”painamattomat” lähteet lähinnä merkintätapojen läpikäymisen helpottamiseksi (ks. seuraavat alaluvut). Varsinaisissa opinnäytetöissä ei ole pakko eikä tavallisesti syytäkään tehdä tätä erittelyä. Kyseistä jaottelua edellyttävät etupäässä gradut, joissa on paljon viittauksia esim. arkistolähteisiin tai sanomalehtiartikkeleihin.

Lähdeluettelon pituus riippuu tutkittavasta aiheesta, tarvittavan tutkimuskirjallisuuden määrästä ja käytetystä aineistosta, eikä sille sinänsä ole suositusmittaa.

Lähteet

Primaarilähteet

Syrjä, Juhani 1987. *Omenatarha. Romaani* [= OT]. Jyväskylä & Helsinki: Gummerus.

Sekundaarilähteet

Painetut lähteet

Ahola, Suvi 2007. Kriitikot ja tutkijat: Hannu Raittila on nykykirjailijoista realistisin. *Helsingin Sanomat* 27.10.2007.

Ashcroft, Bill, Gareth Griffiths & Helen Tiffin 1991 (1989). *The Empire Writes Back. Theory and Practice in Post-Colonial Literatures*. London: Routledge.

Barnaby, Edward 2008. The Realist Novel as Meta-Spectacle. *Journal of Narrative Theory* 38(1), 37–59.

Beaumont, Matthew (ed.) 2007. *Adventures in Realism*. Oxford et al.: Blackwell Publishing.

Berger, Peter L. & Thomas Luckmann 1998. *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma. (The Social Construction of Reality, 1966.)* Jälkisanat Tapio Aittola ja Vesa Raiskila. Suom. ja toim. Vesa Raiskila. Helsinki: Gaudeamus.

Haasjoki, Pauliina 2005. Ei kahta ilman kolmatta. Ambivalenssi, biseksuaalisuus ja lukeminen. Teoksessa *Rajanylityksiä. Tutkimusreittejä toiseuden tuolle puolen*. Toim. Olli

Löytty. Helsinki: Gaudeamus, 181–202.

Herkman, Juha, Pirjo Hiidenmaa, Sanna Kivimäki & Olli Löytty (toim.) 2006. *Tutkimusten maailma. Suomalaista kulttuurintutkimusta kartoittamassa*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 87. Jyväskylä: Nykykulttuuri.

Huhtala, Liisi 1989. J. L. Runebergin varjosta – Fredrika Runeberg. Teoksessa Maria-Liisa Nevala (toim.), *"Sain roolin johon en mahdu"*. *Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja*. Helsinki: Otava, 124–132.

Jameson, Fredric 2010. Realism and Utopia in the *The Wire*. *Criticism* 52:3&4, 359–372.

Jyrkinen, Kari 2009. Auto on leikki, auto on hauta. Jälkistrukturalismi Jyrki Kiiskisen *Kun elän* -runokokoelman autorunoissa. *Avain* 1/2009, 22–40.

Kulttuuripolitiikan strategia 2020 2009. Opetusministeriön julkaisuja 2009:12.

Peltonen, Milla 2008. *Jälkirealismen ehdoilla. Hannu Salaman Siinä näkijä missä tekijä ja Finlandia-sarja*. Sarja C, osa 272. Turku: Turun yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-3658-8> (23.9.2013).

Platon 1999. *Timaios*. Suom. A. M. Anttila. Teoksessa *Teokset V*. Toim. Holger Thesleff, Tuomas Anhava, Jaakko Hintikka & Marja Itkonen-Kaila. Helsinki: Otava, 157–245.

Raamattu 1992. Suomen evankelilais-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos. Helsinki: Suomen Piipiseura.

Sandbacka, Kasimir 2012. Työtä vai leikkiä? Rosa Liksomien ambivalentti taiteilijakuva. *Avain* 2/2012, 19–33.

Sanojen välissä 13.11.2012. Kyllä minä niin mieleni pahoitin, kun en lukenut kirjaa aikaisemmin. <http://sanojenvalissa.blogspot.fi/2012/09/kylla-mina-niin-mieleni-pahoitin-kun-en.html> (30.8.2013).

Soikkeli, Markku (toim.) 2002. *Kurittomat kuvitelmat. Johdatus 1990-luvun kotimaiseen kirjallisuuteen*. Taiteiden tutkimuksen laitos, sarja A, n:o 50. Turku: Turun yliopisto.

Tarkka, Pekka 2000. *Suomalaisia nykykirjailijoita*. Kuvittanut Pekka Vuori. Kuudes laitos. Helsinki: Tammi.

Vanderschelden, Isabelle 2000. Why Retranslate the French Classics? The Impact of Retranslation on Quality. *On Translating French Literature and Film II*. Ed. Myriam Salama-Carr. Amsterdam & Atlanta: Rodopi, 1–18.

Waugh, Patricia 1995. *The Harvest of the Sixties. English Literature and Its Background 1960–1990*. Oxford & New York: Oxford University Press.

Wood, James 2008. *How Fiction Works*. Kindle edition. New York: Farrar, Straus and Giroux.

Painamattomat lähteet

Ansami, Kaisa 2011. *Tatun ja Patun outo kapitalismi. Nationalistinen ideologia ja postmodernismi Aino Havukaisen ja Sami Toivosen kuvakirjassa Tatun ja Patun Suomi*. Suomen kirjallisuuden pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu04925.pdf> (10.12.2012).

Holland, Norman 2005. *Norman N. Holland's Home Page*. <http://www.clas.ufl.edu/users/nnh/> (23.2.2015).

Kirjallisuudentutkijain Seuran www-sivu 2014. <http://pro.tsv.fi/skts/> (23.2.2015).

McGann, Jerome J. 1995. The Rationale of Hypertext. <http://digitalhumanities.org/view/Essays/JeromeMcGannRationaleHypertext> (31.7.2010).

Melender, Tommi 2012. Neu-ro-maani. *Antiaikalainen* 29.9.2012. <http://antiaikalainen.blogspot.fi/2012/09/neu-ro-maani.html> (30.8.2013).

Noor 2005. Re: Mitä on hyvä kirjallisuus? *Tiede*-lehden verkkokeskustelu Historia, kulttuurit ja yhteiskunta: Mitä on hyvä kirjallisuus? http://www.tiede.fi/keskustelu/98/ketju/mita_on_hyva_kirjallisuus (23.2.2015).

Mujunen, Tuomas 2003. Brandi-työryhmän kuvaus. Sähköpostiviesti tekijälle 26.8.2003.

Sinervo, Elvi: Kirjailijahaastattelu 24.8.1976. Haastattelija Auli Viikari. Helsingin yliopiston kotimaisen kirjallisuuden laitos. Nauhoite litteroitu. SKS:n kirjallisuusarkisto.

Säävälä, Hannu 1995. Far, son och våld. Oedipus-mytten som våldens metafora. Esitelmä NSU:n (Nordisk Sommer Universitet) kesäseminaarissa Islannin Nesjavellirissä 2.8. 1995.

6.3.2 Painetut lähteet

Painetuilla lähteillä tarkoitetaan julkaistuja ja painettuja teoksia, eli esimerkiksi kirjoja, artikkeleita, tutkimusraportteja, väitöskirjoja ja tilastojulkaisuja. Lähdeluetteloa varten lähteestä tarvitaan seuraavia tietoja:

Tekijä(t), toimittaja(t)
 Ensimmäisen painoksen ilmestymisvuosi
 Viitatus painoksen ilmestymisvuosi
 Teoksen/kirjoituksen nimi
 Teoksen/kirjoituksen alkukielinen nimi
 Kääntäjä, mahdollinen kuvittaja
 Artikkelikokoelman nimi
 Artikkelikokoelman toimittaja(t)
 Julkaisusarjan nimike ja numero
 Päivä- tai viikkolehden nimi ja päivämäärä
 Aikakauslehden vuosikerran numero
 Konferenssin nimi, paikka ja aika
 Julkaisupaikka (kustantajan kotipaikka)
 Kustantaja/julkaisija tai konferenssin järjestäjä
 Artikkelin sivunumerot

Nämä tiedot mainitaan lähdeluettelossa seuraavassa järjestyksessä: tekijä, ilmestymisvuosi (ja alkuperäinen ilmestymisvuosi), teoksen nimi (pää- ja alaotsikko erotetaan pisteellä, paitsi kun niiden välissä jo valmiiksi on jokin välimerkki). Teoksen alkukielinen nimi ja alkukielisen version julkaisuvuosi, toimittaja, kääntäjä, kustantajan kotipaikka/kotipaikat ja kustantamo, julkaisusarja. Lisäksi kokoomateosten ja tiede- sekä aikakauslehtien artikkelien kohdalla mainitaan sivunumerot.

Esimerkkejä painettujen lähteiden merkintätavoista

Yksittäinen teos

Teoksesta ilmoitetaan tekijä(t), käytetyn painoksen ilmestymisvuosi, ensimmäisen painoksen ilmestymisvuosi, teoksen koko nimi, alkukielisen teoksen nimi, kääntäjä(t), kustannuspaikka, kustantaja.

Syrjä, Juhani 1987. Omenatarha. Romaani [= OT]. Jyväskylä & Helsinki: Gummerus. (Huom. Tutkimuskohteena olevan kaunokirjallisen teoksen nimen lyhennys. Lyhennystä käytetään viittauksissa ja lainauksissa tutkimustekstin sisällä.)

Berger, Peter L. & Thomas Luckmann 1998. *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma.* (The Social Construction of Reality, 1966.) Jälkisanat Tapio Aittola ja Vesa Raiskila. Suom. ja toim. Vesa Raiskila. Helsinki: Gaudeamus.
(Huom. Alkukielisen teoksen nimi ja julkaisuvuosi sulkeissa käännöksen nimen jälkeen.)

Ashcroft, Bill, Gareth Griffith & Helen Tiffin 1991 (1989). *The Empire Writes Back. Theory and Practice in Post-Colonial Literatures.* London: Routledge.
(Huom. Englanninkieliset kirjat kirjoitetaan aina isokirjainkäytännön mukaan eli kaikki muut paitsi artikkelit, prepositiot ja muut pikkusanat isolla. Lisäksi, kun teoksella on monta teikjää/toimittajaa, kirjoitetaan ensimmäinen nimi sukunimi edellä ja myöhemmät nimet etunimi edellä sekä käytetään &-merkkiä.)

Teos kokoomateoksessa

Platon 1999. *Timaios.* Suom. A. M. Anttila. Teoksessa *Teokset V.* Toim. Holger Thesleff, Tuomas Anhava, Jaakko Hintikka & Martja Ikonen-Kaila. Helsinki: Otava, 157–245.

Artikkeli tieteellisessä aikakauslehdessä

Barnaby, Edward 2008. The Realist Novel as Meta-Spectacle. *Journal of Narrative Theory* 38(1), 37–59.

Sandbacka, Kasimir 2012. Työtä vai leikkiä? Rosa Liksomien ambivalentti taiteilijakuva. *Avain* 2/2012, 19–33.

(Huom. Numeron ja vuoden suhteen ensimmäisessä esimerkissä oleva merkintätapa on vanhastaan suositeltavampi, mutta usein lehdet jättävät vuosikerran järjestysnumeron ilmoittamatta, joten myös jälkimmäinen tapa on sallittu.)

Artikkeli kokoomateoksessa

Artikkelista kokoomateoksessa mainitaan artikkelin tekijä(t) ja artikkeli, kokoomateoksen toimittaja(t), täydellinen nimi, kustantajatiedot ja loppuun artikkelin sivunumerot. Oulussa käytetään artikkelin teostietoja ennen lisäksi sanaa ”Teoksessa”.

Huhtala, Liisi 1989. J. L. Runebergin varjosta – Fredrika Runeberg. Teoksessa Maria-Liisa Nevala (toim.), *”Sain roolin johon en mahdu”.* Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja. Helsinki: Otava, 124–132.

Artikkeli julkaisusarjassa

Sama logiikka kuin edellisessä, mutta mainitaan myös julkaisusarja, sen numero.

Soikkeli, Markku 1998. Uskottavan rakkauden realismi. Teoksessa Päivi Lappalainen (toim.), *Uudessa valossa. Kirjoituksia realismin kysymyksestä*. Taiteiden tutkimuksen laitos. Sarja A, N:o 38. Turku: Turun yliopisto, 159–174.

(Huom. Yliopistollisten sarjojen nimet ilmoitetaan yleensä lyhyesti, jos ne antavat merkittävää lisäinformaatiota esimerkiksi julkaisijasta tai julkaisun statuksesta. Tässä julkaisun taustataho täsmentyy taideaineiden laitokseksi.)

Viitattaessa yleisesti kokoomateokseen

Viikari, Auli (toim.) 1991. *Intertekstuaalisuus – suuntia ja sovelluksia*. Helsinki: SKS.

Herkman, Juha, Pirjo Hiidenmaa, Sanna Kivimäki & Olli Löytty (toim.) 2006. *Tutkimusten maailma. Suomalaista kulttuurintutkimusta kartoittamassa*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 87. Jyväskylä: Nykykulttuuri.

(Huom. Kun teoksella on monta kirjoittajaa/toimittajaa, kirjoitetaan ensimmäinen nimi sukunimi edellä ja myöhemmät nimet etunimi edellä sekä käytetään &-merkkiä.)

Ashcroft, Bill, Gareth Griffith & Helen Tiffin 1991 (1989). *The Empire Writes Back. Theory and Practice in Post-Colonial Literatures*. London: Routledge.

Beaumont, Matthew (ed.) 2007. *Adventures in Realism*. Oxford et al.: Blackwell Publishing.

(Huom. Englanninkieliset kirjat kirjoitetaan aina isokirjainkäytännön mukaan. Toimittajamerkintää ei lähdetä suomentamaan, siksi yllä siis ”ed.”. Jos englanninkielisellä teoksessa on useampi toimittaja lyhenteenä voidaan käyttää myös ”eds.”. Kun julkaisijalle on merkitty useampi kuin kaksi paikkaa, voidaan luettelo välttää et al. -merkinnällä.)

Kirjoitus päivä- tai viikkolehdessä

Päivä- tai aikakauslehtijutusta on mainittava tekijä, vuosiluku, kirjoituksen otsikko, lehden nimi ja lehden ilmestymispäivämäärä.

Ahola, Suvi 2007. Kriitikot ja tutkijat. Hannu Raittila on nykykirjailijoista realistisin. *Helsingin Sanomat* 27.10.2007.

(Huom. Päivä- ja aikakauslehtikirjoitusten yhteydessä ei mainita sivunumeroa.)

Teokset, joilla ei ole tekijää

Kulttuuripolitiikan strategia 2020 2009. Opetusministeriön julkaisuja 2009(12).

Raamattu 1992. Suomen evankelilais-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos. Helsinki: Suomen Piipliaseura.

Muuta huomioitavaa!

Saman kirjoittajan julkaisut järjestetään julkaisujärjestyksessä vanhimmasta nuorimpaan.

Saman kirjoittajan samana vuonna ilmestyneet julkaisut sijoitetaan otsikoiden mukaan aakkosjärjestykseen ja erotellaan kirjaimin: 2012a, 2012b, 2012c.

Jos tekijä esiintyy sala- tai taiteilijanimellä, oikea nimi pyritään paljastamaan ja merkitään tällöin salanimen tms. jälkeen hakasulkuihin.

Editio ilmoitetaan, jos tieto on nimiösivulla tai se on selvyuden vuoksi tarpeen (jos esimerkiksi samalta vuodelta on olemassa kova- ja pehmytkantinen painos):

Tarkka, Pekka 2000. Suomalaisia nykykirjailijoita. Kuvittanut Pekka Vuori. Kuudes laitos. Helsinki: Tammi.

Lukujen väli (sivuvälit, aikavälit etc.) merkataan **aina tavuviivaa pidemmällä viivalla** eli ajatusviivalla: 141–165, 2010–2012 jne.

6.3.3 Painamattomat lähteet

Painamattomia lähteitä ovat esimerkiksi julkaisemattomat opinnäytetyöt (esim. pro gradu- ja lisensiaatintyöt; väitöskirjat on yleensä julkaistu vähintään pienpainatteina väitöstilaisuutta varten), julkaisemattomat käsikirjoitukset, julkaisemattomat arkistolähteet, kirjeet, haastattelut, suulliset tiedonannot, konferenssiesitelmät ja luennot. Henkilökohtaisia tiedonantoja, kuten sähköpostiviestejä, luentomuistiinpanoja ja keskusteluja ei merkitä lähdeluetteluun, sillä lukija ei voi tarkistaa niiden alkuperäistä sanomaa – poikkeuksena haastattelut, joissa haastateltava on asiantuntijan tai omaisen tms. roolissa, jolloin haastattelu merkitään lähdeluetteluun.

Lähdeviitteeseen merkitään seuraavat tiedot: mahdollinen tekijä, dokumentin nimi, dokumentin luonne, dokumentin säilytyspaikka (esimerkiksi arkisto).

Julkaisemattomista käsikirjoituksista merkitään vuosi, jolloin ne on tuotettu. Jos vuotta ei

voida selvittää, se vain jätetään yksinkertaisesti pois tai merkitään esim. ”vuosi ei tiedossa” tai ”s.a.” (*sine anno*).

Pro gradu- ja lisensiaatintutkielmien lähdetietoihin liitetään tieto siitä, missä yliopistossa ja millä laitoksella tutkielma on tehty sekä mahdollinen linkki (päivämäärä on se päivä, jolloin tieto on haettu tai linkki viimeksi tarkistettu):

Ansami, Kaisa 2011. [Tatun ja Patun outo kapitalismi. Nationalistinen ideologia ja postmodernismi Aino Havukaisen ja Sami Toivosen kuvakirjassa Tatun ja Patun Suomi. Suomen kirjallisuuden pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu04925.pdf \(10.12.2012\).](http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu04925.pdf)

Haastatteluista mainitaan haastateltava, haastattelun ajankohta ja paikka, haastattelijan nimi, maininta siitä, onko haastattelu myös litteroitu, kokoelma, jossa haastattelunauhoitetta säilytetään tai yksityishenkilö, jonka hallussa nauhoite on.

Sinervo, Elvi: [Kirjailijahaastattelu 24.8.1976. Haastattelija Auli Viikari. Helsingin yliopiston kotimaisen kirjallisuuden laitos. Nauhoite litteroitu. SKS:n kirjallisuusarkisto.](#)

Jos haastateltavat ovat asiantuntijan roolissa, haastattelut merkitään lähdeluetteloon. Henkilökohtaisten tiedonantojen kohdalla taas on tärkeä pyytää tiedonantajan lupa viittaukseen ja kerrotaan lähde tekstissä tai esimerkiksi alaviitteessä.

Luento, kokous-, konferenssi- tai seminaariesitelmästä mainitaan esitelmän pitäjä, vuosi, esitelmän nimi, tapahtuman järjestäjä ja paikka, tarkka ajankohta:

Säävälä, Hannu 1995. [Far, son och våld. Oedipus-myten som våldens metafora. Esitelmä NSU:n \(Nordisk Sommer Universitet\) kesäseminaarissa Islannin Nesjavellirissä 2.8. 1995.](#)

6.5.4 Digitaaliset lähteet

Digitaaliset lähteet voidaan sijoittaa joko muiden ryhmien alle, kuten edellä, tai ryhmitellä erikseen. On syytä keskustella ohjaajan kanssa siitä, onko erikseen ryhmittely työn luonteen huomioon ottaen tarpeellista.

Digitaalisia lähteitä ovat esimerkiksi internetin tekstiarkistot, digitoidut alkuperäisaineistot, www-sivustot, DVD-esitykset, sähköpostiviestit. Digitaaliseen aineistoon pätevät samat säännöt kuin kirjallisiinkin: lähde tulee olla löydettävissä ja sen sisältö tarkistettavissa. Tarvittavia perustietoja ovat dokumentin laatijan nimi, dokumentin otsikko, julkaisufoorumi tai säilytyspaikka sekä tehdyn viittauksen päiväys – koska tietoverkoissa julkaistu materiaali on olemukseltaan muuttuvaa ja se saatetaan jopa poistaa palvelimelta, on lähdeluetteloon tärkeää merkitä päivämäärä, jolloin tieto on poimittu tai linkin kautta tarkistettu.

Sähköisten dokumenttien osalta kannattaa muistaa seuraava varokeino: tallenna dokumentti,

johon viittaa! Tähän on olemassa myös erillisiä apuvälineitä, kuten Evernote, tai joidenkin selainten ”Export as pdf” –toiminto. Paperituloste tai sähköinen tallennus varmistaa sen, että dokumentin olemassaolon voi jälkikäteen todistaa ja sen sisältöä tarkistaa. Tutkimuksen kannalta tärkeän tulosteen voi myös oheistaa tutkielman liitteeksi, mutta tähän ei nykyisin yleensä ole tarvetta.

Aina dokumentin tekijää tai muita painetuilta lähteiltä vaadittavia tietoja ei välttämättä ole mainittu, mikä saattaa asettaa dokumentin luotettavuuden kyseenalaiseen valoon. Samoin julkaistujen ja julkaisemattomien lähteiden ero hämärtyy verkkoympäristössä. Internetistä löytyvään tietoon onkin suhtauduttava kriittisesti ja seuraavia asioita huomioiden: Onko julkaisu käynyt läpi tieteellisen arviointiprosessin? Onko julkaisussa käytetty arvostettuja lähteitä ja onko niihin viitattu oikein? Onko argumentointi läpinäkyvää? Onko tiedosta olemassa tieteellistä konsensusta tai olisiko se vahvennettavissa myös muuten? Löytyykö julkaisusta julkaisu- tai päivytyspäivämäärää?

Jos viittaa vain muutamiin sähköiseen dokumentteihin, niitä ei tarvitse ryhmitellä erilliseksi lähdejoukoksi. Lisäksi esim. Academic Search Premierin kautta löytyneet tieteelliset artikkelit tavataan katsoa painetuiksi lähteiksi. Mutta **jos sähköiset lähteet muodostavat tutkimuksen keskeisen aineiston** tai ovat muuten tärkeitä tutkimuksen kannalta, niiden sijoittaminen omaksi ryhmäksi on johdonmukaista. Mikäli digitaalisten lähteiden määrä kasvaa kovin suureksi ja vaihtelevaksi, saattaa jopa olla paikallaan luokitella niitä useaksi erilliseksi kokonaisuudeksi.

Sähköisten lähteiden merkitsemisen yleisperiaate:

- Dokumentin tekijä tai sivuston ylläpitäjä tai vastuhenkilö (esim. yhteisö tai organisaatio)
- Dokumentin julkaisuvuosi tai www-sivuston viimeisin päivytyspäivämäärä
- Dokumentin otsikko
- Www-osoite
- Viittauksen päivämäärä

[Esimerkkejä digitaalisten lähteiden merkintätavoista:](#)

Verkkolähteet

Verkkolähteiden kohdalla mainitaan http-lähteen osoite sekä lähteen tarkistamispäivämäärä:

Meretoja, Hanna (s.a.). *Tarinoiden aika*. *Kiiltomato*. <http://www.kiiltomato.net/tarinoiden-aika/> (19.2.2015).

(Huom. Kyseessä verkkolehti, joten nimi kursivilla. Sivustolla ei löydy tekstin ilmestymisajankohtatietoa.)

McGann, Jerome J. 1995. The Rationale of Hypertext.
<http://www2.iath.virginia.edu/public/jjm2f/rationale.html> (19.2.2015).
 (Huom. Sivustolla ei ole nimeä, joten kursiivia ei käytetä.)

Melender, Tommi 2012. Neu-ro-romaani. *Antiaikalainen* 29.2.2012.
<http://antiaikalainen.blogspot.fi/2012/09/neu-ro-maani.html> (19.2.2015).
 (Huom. Kyseessä teksti blogi-sivustolla, jonka kirjoittajatiedot kerrotaan sivustolla.)

Sanojen välissä 2012. Kyllä minä niin mieleni pahoitin, kun en lukenut kirjaa aikaisemmin.
 13.11.2012. <http://sanojenvalissa.blogspot.fi/2012/09/kylla-mina-niin-mieleni-pahoitin-kun-en.html> (19.2.2015).
 (Huom. Sanojen välissä on anonyymin henkilön ylläpitämä blogi, joten blogin nimi tulee tekijän nimen kohdalle ja kursivoidaan.)

Ashcroft, Bill 2009. Beyond the Nation: Post-Colonial Hope.
<http://www.easa-australianstudies.net/files/jeasa1aashcroft.pdf> (20.2.2015).
 (Huom. Pdf-dokumentti tieteellisen yhteisön sivulla.)

Artikkeli digitaalisessa lehdessä

Merkitään aivan samaan tapaan kuin artikkelit muissa tieteellisissä lehdissä. Tieteellisten hakukoneiden (EBSCO ym.) kautta löytyneen artikkelin verkko-osoitetta ei tarvitse ilmoittaa. Osoite ei välttämättä vie perille muuten kuin oman yliopiston oikeuksin käytettäessä.

Väitöskirjatutkielma verkossa

Peltonen, Milla 2008. *Jälkirealismen ehdoilla. Hannu Salaman Siinä näkijä missä tekijä ja Finlandia-sarja*. Sarja C, osa 272. Turku: Turun yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-3658-8> (23.9.2013).

Yhdistysten ja järjestöjen kotisivut

Kirjallisuudentutkijain Seuran www-sivu 2014. <http://pro.tsv.fi/skts/> (23.2.2015).

Yksityishenkilön www-sivu

Holland, Norman 2005. *Norman N. Holland's Home Page*. <http://www.clas.ufl.edu/users/nnh/>

(23.2.2015).

Sähköpostiviesti

Mujunen, Tuomas 2003. Brandi-työryhmän kuvaus. Sähköpostiviesti tekijälle 26.8.2003.
(Huom. Sähköpostiviittauksessa dokumentin nimenä käytetään viestin otsikkokenttää.)

Keskusteluryhmät

Noor 2005. Re: Mitä on hyvä kirjallisuus? *Tiede*-lehden verkkokeskustelu Historia, kulttuurit ja yhteiskunta: Mitä on hyvä kirjallisuus?
http://www.tiede.fi/keskustelu/98/ketju/mita_on_hyva_kirjallisuus (23.2.2015).

7 Ulkoasu

Tutkielman **paperikoko** on A4. Tutkielmatekstin **fonttikoon ja -tyypin** pitää olla helppolukuista (koko 12 pistettä; kirjasintyyppi esim. Times New Roman, kuten tässä). Otsikoissa ja leipätekstissä käytetään samaa fonttia ja fonttikokoa.

Riviväli on 1,5. Näin myös sisällysluettelossa. Sen sijaan sisennetyissä lainauksissa, noottiosastossa sekä lähdeluettelossa käytetään riviväliä 1.

Sivun ylä- ja alareunaan jätetään noin 2,5 cm **marginaali**, vasempaan reunaan noin 3–4 cm ja oikeaan noin 2 cm marginaalit. Rivin pituudeksi on määritelty enintään 16,5 cm, ja rivejä sivulla on noin 30. Ennen gradun pdf:ksi viemistä ja sisällysluettelon sivunumerointia tekstin molemmat reunat tasataan.

Sivut numeroidaan arabialaisin numeroin nimiölehdestä alkaen (sivu 1). Ensimmäinen sivunumero tulee kuitenkin näkyviin vasta sisällysluettelossa. Sivunumerointi jatkuu läpi työn, ja lähteet ja liitteet kuuluvat samaan numerointiin.

Työn nimi kirjoitetaan fonttikoolla 12 tai 14, noin 10 cm paperin yläreunasta vasemman marginaalin ollessa sama 3–4,5 cm kuin muuallakin tekstissä. Otsikossa voidaan käyttää joko suuraakkosia tai normaalitekstiä. Pari senttiä työn nimen alapuolelle, alkaen samasta kohdasta, merkitään kirjoittajan koko nimi (etunimi ensin). Mikäli kirjoittajia on useampia, nimet sijoitetaan allekkain aakkosjärjestykseen. Oikeaan alanurkkaan kirjoitetaan, millaisesta opinnäytetyöstä on kyse sekä milloin ja missä työ on esitetty. Kukin tieto tulee omalle rivilleen. (Ks. aiempi esimerkki nimiölehdestä.)

Pääotsikot voi kirjoittaa myös suuraakkosin, alaotsikot aina pienaakkosin. Otsikoissa käytetään yleensä lihavoitua ja otsikon edellä hierarkkista numerointia.

Pääjaottelu	1. Alajaottelu	2. Alajaottelu
1	2.1	2.9.1
2	2.2	2.9.2
3	2.3	2.9.3

Nykystandardin mukaan pistettä ei merkitä otsikon ainoan eikä viimeisen numeron perään. Otsikot aloitetaan vasemman marginaaliin reunasta, tekstin kanssa samalta kohtaa. Ennen pääotsikkoa jätetään kolme tyhjää riviä. Pääotsikon jälkeinen teksti tai alaotsikko erotetaan kahdella tyhjällä rivillä. Luvun sisäinen alaotsikko erotetaan edeltävästä tekstistä kahdella ja seuraavasta yhdellä tyhjällä rivillä. Sisällysluettelon pääotsikot aloitetaan sisällysluettelossa vasemmasta marginaalista, alemmanasteiset otsikot tavallisesti edeltävän pääotsikon alkukirjaimen kohdalta.

Kappalejako osoitetaan sisentämällä kappaleiden alku tai erottamalla kappaleet tyhjällä rivillä; nykyisin jälkimmäinen on paljon tavallisempaa (helpottaa tekstien mahdollista jatkotaittoa). Sisennystä käytettäessä otsikon jälkeistä ensimmäistä kappaletta ei kuitenkaan sisennetä eikä myöskään sisennettyä suoraa lainausta seuraavaa kappaletta, jos siinä kommentoidaan edeltävää lainausta.

Kuten aiemmin on todettu, **teosten nimet** kursivoidaan sekä tekstissä että lähdeluettelossa (*Tuntematon sotilas*). Sen sijaan yksittäisten runojen, novellien ja artikkelien nimet kirjoitetaan lainausmerkeissä ("Nocturne"), mutta lähdeluettelossa ilman lainausmerkkejä. Tarkista nämä! Jos on tarpeen tähdentää tekstissä jotakin käsitettä, sanaa tai lauseen osaa, se *kursivoidaan* – tummennusta tai alleviivausta ei käytetä (toisin kuin tässä ohjeistuksessa on tehty). Mikäli kursivoidaan omatoimisesti jokin suoran lainauksen osa, siitä on sulkuviitteessä erikseen mainittava tähän tapaan: (Tarkka 1967, kurs. lisätty) / (Tarkka 1967, kurs. NN).

8 Gradun viimeistely ja jättäminen – sekä jokunen HUOM

Kun olet ohjaajasi kanssa päässyt yksimielisyyteen siitä, että gradusi on valmis, ohjaaja antaa sinulle luvan syöttää gradusi Laturi-järjestelmään.

Ennen tätä opiskelija toimittaa ohjaajalle kopion tai pdf:n tutkielmansa lopullisen version nimiölehdestä. Ohjaaja toimittaa lomakkeella tiedekunnan opintopalveluihin tiedot tarkastajista ja tutkielman nimiölehden. Opintopalveluissa tarkastajien tiedot kirjataan Oodiin. Tiedot ovat Laturissa viimeistään Oodiin kirjaamista seuraavana päivänä. Vasta tämän jälkeen työn varsinainen lataaminen Laturiin onnistuu.

Opiskelija siis syöttää itse valmiin gradunsa Laturi-järjestelmään (<http://laturi.oulu.fi>). Työn tulee olla PDF/A tiedostomuodossa. (Ks. esim. <http://muuntaja.oulu.fi>.) Samalla syötät Laturiin myös työn tiivistelmän.

Tiivistelmä tehdään samalla kielellä, jolla gradu on kirjoitettu ja se liitetään ”tiivistelmä (ensisijainen)” -kenttään. Jos gradun kieli ei ole suomi, ”tiivistelmä (toissijainen)” -kenttään liitetään myös suomenkielinen tiivistelmäteksti.

Tiivistelmästä tulee ilmetä

- tutkielman aihe
- tutkimuksen kohde, aineisto ja tarkoitus
- käytetyt tutkimusmenetelmät (mikäli tutkimus on luonteeltaan teoreettinen ja perustuu tiettyyn kirjalliseen materiaaliin, on mainittava tärkeimmät lähde- ja lähdeteokset; mikäli tutkimus on luonteeltaan empiirinen, on mainittava käytetyt menetelmät)
- keskeiset tutkimustulokset
- tulosten perusteella tehdyt päätelmät ja toimenpidesuositukset
- asiasanat

Tiivistelmän pituus on yksi A4-sivu (välilyönteineen n. 3200 merkkiä, kirjasinkoko 12, riviväli 1,5).

Pro gradun tarkastajat antavat lausuntonsa viimeistään kuukauden kuluessa tarkastajien määräämisestä. Etenkin lukukausien loppupuolella pro gradu -tutkielmien tarkastustyöt usein ruuhkautuvat, **ja tarkastaminen saattaa hyvinkin kestää annetun maksimiajan eli kuukauden.** Sinun on syytä ottaa tämä huomioon aikatauluasi suunnitellessasi.

Koulutusdekaani hyväksyy pro gradu -tutkielman tarkastajien lausuntojen perusteella ja samalla kertaa myös gradun tiivistelmän maisterintutkinnon kypsyysnäytteenä. Opiskelija saa tiedon työn hyväksymisestä ja arvosanasta WebOodista hyväksymisen jälkeen. Tiedekunnan opintopalvelut lähettää tarkastajien lausunnon opiskelijalle sähköpostitse Oodissa olevaan osoitteeseen.

Opiskelija voi pyytää tutkintolautakunnalta tutkielman arvosteluun oikaisua 14 päivän kuluessa siitä ajankohdasta, jolloin hänellä on ollut tilaisuus saada arvostelun tulokset sekä arvosteluperusteiden soveltaminen omalta kohdaltaan tietoonsa.

Tarkat valmistumisaikataulut voit tarkistaa tiedekunnan sivuilta (ks. sivun alalaita):

<http://www.oulu.fi/hutk/node/32782>.

Sivulta löytyvässä linkissä kerrotaan, millainen kuluvan lukukauden hyväksymisprosessin aikataulu on. **Aikataulusta näet muun muassa sen, koska työsi tulee viimeistään olla oppiaineesi tarkastajilla, jos tähtäät tiettyyn publiikkipäivään.** Tässä on syytä olla erittäin tarkkana etenkin ennen kesää!

HUOM: Maisteriksi ei voi valmistua, ellei ole valmistunut kandidiksi. Kandin paperit pitää ottaa ulos ajoissa, viimeistään hyvissä ajoin ennen gradun jättämistä Laturiin. Varmista valmistumisesi tältä osin jo gradun alkuvaiheissa ja tarkista aikataulut.

HUOM: Vuoden 2016 alusta myös kandiditutkielmat ladataan Laturiin. Proseminaarin ohjaaja kertoo asiasta tarkemmin.

9 Arviointiperusteet

Oulun yliopiston humanistisessa tiedekunnassa on alla oleva kriteeristö gradun arvosanojen määräytymiselle. Sama on sovellettavissa pääpiirteittäin, opintovaihe huomioon ottaen, kandidutkielmien arviointiin.

Gradun tapauksessa arvostelu tapahtuu nykyisin eritellylle lomakkeelle, ks. seuraava sivu (esimerkkilomake ei välttämättä ajantasaisin, mutta hyvin samantapainen). Sen loppuun tarkastajat kirjoittavat myös lyhyen lausunnon. Lomaketta käyttämällä pyritään arvostelun läpinäkyvyyteen.

5 (erinomainen)

Työ on rakenteeltaan erittäin selkeä. Teoreettinen tausta on ansiokas ja monipuolinen. Tutkimuskysymysten johto taustasta on erinomaisesti argumentoitu. Taustan ja itse empiirisen tutkimuksen välinen yhteys on erittäin vahva. Lähteiden käyttö on valikoitua, runsasta ja kriittistä. Työ on metodin valinnan kannalta hyvin onnistunut. Käsitteet on määritelty hyvin ja niitä on käytetty oikein ja selkeästi. Tutkimusaineisto on työhön sopiva. Aineisto on hyvin luokiteltu ja analysoitu, uutta luovasti ja virheettömästi. Esimerkkejä on riittävästi, ja niitä on kommentoitu asiantuntevasti. Keskeiset tulokset on koottu poikkeuksellisen hyvin ja niitä on arvioitu kriittisesti. Työssä on itsenäinen ote ja se noudattaa hyvää tieteellistä käytäntöä. Työssä on lukuisia uusia havaintoja. Työ on myös muodon ja kielen puolesta lähes täysin korrekki.

4 (kiitettävä)

Työ on muutoin samanlainen kuin edellä, mutta jokin osio ei täytä korkeimman arvosanan kriteerejä. Tutkielma on kuitenkin hyvin ansiokas. Siinä on uusia tuloksia tai näkökulmia eikä virheitä juuri esiinny.

3 (hyvä)

Työ on hyvää keskitasoa. Aineistoa on käsitelty hyvin ja lähes virheettömästi. Työn jossakin keskeisessä osassa voi olla pientä hapuilua. Työn kieli- ja muotoasu on hyvä, joskaan ei täysin virheetön.

2 (tyydyttävä)

Työssä on paljon hyvää, mutta myös selviä puutteita. Puute voi liittyä teorian tai metodin hallintaan tai kokonaisrakenteen hahmotukseen. Analyysissa on virheitä, ja myös työn kieli- ja muotoasussa on selviä puutteita.

1 (välttävä)

Työssä on melko paljon kaiken tasoista huomautettavaa, myös selviä virheitä ja vakaviakin puutteita. Se voi olla myös liian niukka. Tutkielma ei ole riittävän itsenäisesti tehty.

(Viimeksi päivitetty: 17.12.2012)

Koulutusdekaanille / Dekaanille

Lausunto kirjallisuuden pro gradu -tutkielmasta

Tekijä:

Opiskelijanumero:

Tutkielman otsikko:

Arvostelun erittely:

	1	2	3	4	5
A. AIHE JA KYSYMYKSEN ASETTELU					
- tutkimustehtävän asettaminen ja rajaus					
ongelman hahmotus ja täsmentyminen					
B. AIHEENTUNTEMUS					
taustan tuntemus ja käsittely					
aikaisemman tutkimuksen hyödyntäminen					
C. TUTKIMUSAINESTO					
tutkimusaineiston edustavuus					
lähdeaineiston edustavuus ja käyttö					
D. ANALYYSI					
menetelmien tuntemus ja hallinta					
käsittelytavan havainnollisuus ja johdonmukaisuus					
analyysin ja teorian välinen yhteys					
itsenäinen pohdinta					
tutkielman rakenne ja jäsentely					
E. TULOKSET					
johtopäätökset					
tulosten merkitys					
tulosten suhde kysymyksenasetteluun					
F. YLEINEN ESITYSTAPA JA KIELIASU					

1 = välttävä   2 = tyydyttävä   3 = hyvä   4 = kiitettävä   5 = erinomainen

Ehdotettu arvosana: _____

Huom. Arvosana ei muodostu keskiarvona yllä olevasta.

Päiväys ___/___ 20___

Tarkastajat

Yleisarvostelu:

Lähteet [pari tämän oppaan keskeitä lähdeä vielä erikseen listaten]

Ihonen, Markku & Ihonen, Maria 2005. *Kirjallisuuden opinnäyteopas*. Taideaineiden laitos. Julkaisuja 4. Tampere: Tampereen yliopisto.

Se on sitten gradu 2010. Kotimainen kirjallisuus, Turun yliopisto. <https://www.utu.fi/fi/yksikot/hum/yksikot/kotimainenkirjallisuus/Documents/Seonsittengradu.pdf> (27.2.2015).